

Ν.Δ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΣ
ΛΑΜΠΡΙΝΗ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΝΑ ΚΕΙΜΕΝΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΡΗΤΗ
ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΕΝΟ ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ

Ἐνῶ ὑπάρχουν μαρτυρίες ὅτι ὁ Παπαδιαμάντης, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ἐπιφυλλίδες ἀκρίνως μυθιστορημάτων, μετέφραζε νυχθημέρον καὶ τὴν εἰδήσιογραφία τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐφημερίδων¹, ἐλάχιστα πράγματα γνωρίζουμε γιὰ τὶς μεταφράσεις αὐτοῦ τοῦ εἶδους².

Τὸ καλοκαίρι τοῦ 2002 ἡ Λαμπρινὴ Τριανταφυλλοπούλου ἀνακοίνωσε μὰ σειρὰ ἀγνωστῶν παπαδιαμαντικῶν μεταφράσεων³. Μερικές, μολονότι δὲν ἀνήκουν ἀκριβῶς στὴν εἰδήσιογραφία (ρεπορτάζ), ἔχουν τὸ χαρακτήρα τοῦ «κέπικαιρου» κειμένου. Τὸ ἐκτενέστερο ἀπὸ τὰ κείμενα αὐτὰ εἶναι ἡ πραγματεία τοῦ Ε.Ι. Διλλανος «Ἡ Κρήτη καὶ οἱ Κρῆτες», ἀνάγνωσμα μὲ ἀρκετὸ ἐνδιαφέρον. Ἀγνοοῦμε ἂν μνημονεύεται στὰ γενικὰ ἱστορικὰ ἔργα γιὰ τὴν Κρήτη ἢ σὲ μονογραφίες. Τὸ νησὶ πάντως ἀνέκαθεν εἶχε σπουδαίους ἱστορικοὺς καὶ λαογράφους, πράγμα ποὺ σημαίνει ὅτι δύοιαδήποτε ἀπόπειρα ἱστορικοῦ καὶ λαογραφικοῦ ὑπομνηματισμοῦ τῆς πραγματείας ἀπὸ τοὺς ὑπογράφοντες θὰ ἦταν σχεδὸν ἀναιδής. Περιοριζόμαστε, λοιπόν, σὲ ἐλάχιστα φιλολογικά.

1. «(...) παρακολουθώ τὰς ἀγγλικάς ἐφημερίδας καὶ μεταφράζων ἔξωτερικάς εἰσὶ τὴν Ἀκρόπολν καὶ τὸ Νέον Ἀστο». γράφει ὁ Μωραΐτης στὴν «Ιστορία μᾶς τυρόπιττας» (6). Τὰ Διηγήματα, τόμ. Γ', σ. 315, Ἐκδόσεις «Στηγάνη», Αθήνα 1993). Ο Νεφάνας: «(...) νὰ μεταφράζῃ ἄρθρα, μυθιστήρια, εἰδήσεις, τηλεγραφήματα» («Δέξιος Παπαδιαμάντης», *Παναθηναϊκός*, τόμ. ΙΓ', 1906, σ. 7-13). Καὶ ὁ Χ. Δαραδέζης: «Ἡ χειρ αὐτή (...) ἐχάρασσεν, ἀλλοιον, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ἐπὶ τόσας καθ' ἐκάστην ὥρας, τοὺς κενοὺς λόρους, τῆς καθημερινῆς παραστούσου εἰδήσειογραφίας». («Ἄλε-

ξανδρός Παπαδιαμάντης»), ἐφ. *Έμπορος*, 8.1.1911).

2. Βλ. τὸν κατάλογο τῶν παπαδιαμαντικῶν μεταφράσεων στὸ έβδομό τοῦ Γ. Βαλέτα *Παπαδιαμάντης. Η ζωή - Τὸ ἔργο - Η ἐποχή του*, Μυτιλήνη, 1940, σσ. 19-23. Ποιὸ ἀπὸ τὰ ἀναγραφόμενα ἔκει μεταφράσματα αὐτοῦ τοῦ εἶδους ἀνήκει στὸν Παπαδιαμάντη, θὰ ἀποτελέσει θέμα ἄλλης μελέτης.

3. Λαμπρινὴ Τριανταφυλλοπούλου, «Ἀγνωστες καὶ σχεδὸν ἀγνωστες μεταφράσεις τοῦ Παπαδιαμάντη (Πρόδρομη ἀνακοίνωση)», *Νέα Έστια*, τχ. 1747, Ιούλιος-Αὔγουστος 2002.

Ν.Δ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΣ
ΑΛΜΠΡΙΝΗ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΝΑ ΚΕΙΜΕΝΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΡΗΤΗ
ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΕΝΟ ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ

Ένω οπάρχουν μαρτυρίες ότι ο Παπαδιαμάντης, έκτος από τις έπιφυλλίδες κυρίως μυθιστορημάτων, μετέφραζε νυχθημερὸν και τὴν εἰδήσιογραφία τῶν εύρωπαϊκῶν ἐφημερίδων¹, ἐλάχιστα πράγματα γνωρίζουμε γιὰ τὶς μεταφράσεις αὐτοῦ τοῦ εἶδους².

Τὸ καλοκαίρι τοῦ 2002 ἡ Λαμπρινὴ Τριανταφυλλοπούλου ἀνακοίνωσε μὰ σειρὰ ἄγνωστων παπαδιαμαντικῶν μεταφράσεων³. Μερικές, μολονότι δὲν ἀνήκουν ἀκριβῶς στὴν εἰδήσιογραφία (ρεπορτάζ), ἔχουν τὸ χαρακτήρα τοῦ «κέπικαρου» κειμένου. Τὸ ἔκτενέστερο ἀπὸ τὰ κείμενα αὐτὰ εἶναι ἡ πραγματεία τοῦ Ε.Ι. Διλλωνος «Ἡ Κρήτη καὶ οἱ Κρῆτες», ἀνάγνωσμα μὲ ἀρκετὸ ἐνδιαφέρον. Ἀγνοοῦμε ἂν μνημονεύεται στὰ γενικὰ ἴστορικὰ ἔργα γιὰ τὴν Κρήτη ἢ σὲ μονογραφίες. Τὸ νησὶ πάντως ἀνέκαθεν εἴχε σπουδαίους ἴστορικους καὶ λαογράφους, πράγμα ποὺ σημαίνει ότι ὅποιαδήποτε ἀπόπειρα ἴστορικον καὶ λαογραφικὸν ὑπομνηματισμοῦ τῆς πραγματείας ἀπὸ τοὺς ὑπογράφοντες θὰ ἦταν σχεδὸν ἀναιδής. Περιοριζόμαστε, λοιπόν, σὲ ἐλάχιστα φιλολογικά.

1. «(...) παρακλησιῶν τὰς ἀγριλικὰς ἐφημερίδας καὶ μεταφράζων εξωτερικὰς εἰδήσεις εἰς τὴν Ἀκρόπολιν καὶ τὸ Νέον Ἀστυ», γράφει ὁ Μωραΐτης στὴν «Ἴστορία μᾶς τυρόπιττας» (ελ. Τὰ Δημήτρια, τόμ. Γ', σ. 315, Εκδόσεις «Στηρνή», Άθηνα 1993). Ο Νικόλαος: «(...) νὰ μεταφράξῃ ἀρθρα, μυθιστορήματα, εἰδήσεις, τηλεγραφήματα» («Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης», Πλανητήρια, τόμ. ΙΓ', 1906, σ. 7-13). Καὶ ὁ Χ. Δασαλέξης: «Ἡ χειρ αὐτῆς (...) ἐχάραστεν, ἀλλοίμονον, ὡς ἐπὶ τὸ παλι, ἐπὶ τὸ σας καθ' ἐκάστην ὥρας, τοὺς κενοὺς λόρους τῆς καθημερινῆς παχοσύμου εἰδήσεογραφίας». («Ἀλέ-

ξανδρὸς Παπαδιαμάντης»), ἐφ. Ἐμπρός, 8.1.1911).

2. Βλ. τὸν κατάλογο τῶν παπαδιαμαντικῶν μεταφράσεων στὸ βιβλίο τοῦ Γ. Βαλέτα Παπαδιμάντης. Η ζωή - Τὸ ἔργο - Ἡ ἐποχὴ του, Μυτιλήνη 1940, σσ. 19-23. Πιο ἀπὸ τὰ ἀναγραφόμενα ἔκει μεταφράσματα αὐτοῦ τοῦ εἶδους ἀνήκει στὸν Παπαδιαμάντη, θὰ ἀποτελεστεί θέμα ἄλλης μελέτης.

3. Λαμπρινὴ Τριανταφυλλοπούλου, «Ἄγνωστες καὶ σχεδὸν ἄγνωστες μεταφράσεις τοῦ Παπαδιαμάντη (Πρόδρομη, ἀνακοίνωση)», Νέα Έστια, τχ. 1747, Ίουλος-Αὔγουστος 2002.

«Η Κρήτη καὶ οἱ Κρῆτες» δημοσιεύτηκε σὲ ἔξι φύλλα τῆς Ἀκροπόλεως (28.4-3.5.1897), μὲ ὑπότιτλο «Θαυμασία πραγματεία τοῦ κ. Ε.Ι. Διλλωνος, ἀνταποκριτοῦ τοῦ «Ημερησίου Τηλεγράφου».

Ἡ μετάφραση τοῦ κειμένου, τὸ ὄποιο ἀναφέρεται στὰ Κρητικὰ τοῦ 1897, ἀνήκει ἀσφαλῶς στὴ γραφίδα τοῦ Παπαδιαμάντη. Τὰ τεκμήρια αὐτῆς τῆς πατρότητας εἶναι ὑφολογικὰ καὶ προπάντων γλωσσικά. Οἱ ἐκτὸς κειμένου ἐνδείξεις μικρὴ σημασία ἔχουν καθαυτές, ἀπλῶς ἐνισχύουν τὶς ἐνδοκειμενικές.

Ως πρὸς τὸ ὑφος, ἡ συγγένεια μὲ ἐκεῖνο τῆς Ἰστορίας τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ Θωμᾶ Γόρδωνος εἶναι ἀπόλυτα ὁρατὴ καὶ ἀκουστή.

Ἀπὸ τὰ γλωσσικὰ στοιχεῖα παραθέτουμε τὰ ἀποδεικτικότερα. Πρῶτα πρῶτα τὶς τυπικὰ παπαδιαμαντικὲς φράσεις «εἴνε εἰς τὴν ἀκμὴν νὰ φονεύσῃ τὸν ἔχθρόν του» καὶ «ἡλθεν εἰς τὴν ἀκμὴν νὰ ἐπαναληφθῇ» καθὼς καὶ τὰ «օδαίσματα», λέξη ὅμηρικῆς καταγωγῆς⁴. Ἰσχυρὴ ἐνδείξη τῆς πατρότητας τῆς μετάφραστης συνιστοῦν καὶ οἱ λέξεις «ματιάζω» (μὲ τὴ σημασία «στημαδεύω τὸν στόχο») καὶ «ύποκειμένον» (· ζήτημα, θέμα) στὴ φράση «Ἄν καὶ δὲν ὑπάρχουν ἐπίσημα διόδιμα [· δεδομένα] ἐπὶ τοῦ ὑποκειμένου»⁵.

Σημαντικὴ ἐνδείξη ἀποτελεῖ καὶ ὁ διάλογος τῶν Κρητικῶν Α καὶ Β, ὅπου, ἀνέχαρτη ἀπὸ τὸ βαθὺ προσέγγισης τοῦ κρητικοῦ ἴδιωματος, ἀναγνωρίζει εύκολα κανεὶς τὸ «κοίκειο», σὲ τέτοιες περιπτώσεις, ὑφος τοῦ Παπαδιαμάντη.

Οἱ ἐπειδάσεις μας στὸ κείμενο ἥταν ἐλάχιστες καὶ ἡ γραφὴ τῆς πρώτης δημοσίευσης σημειώνεται ὑποσελιδίως.

Γιὰ τὸν συγγραφέα τοῦ κειμένου Ε.Ι. Διλλωνα μπορεῖ νὰ συμβουλευτεῖ ὁ ἀναγνώστης τὸ ἀρκετὰ κατατοπιστικὸ λῆμμα *Dillon*. Αἰμιλιος-Ἰωσήφ τῆς Μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐγκυλοπαιδείας. Στὴν Ἀκρόπολιν τῆς 26.6.1897 (σελ. 2, στήλη δ') δημοσιεύτηκε τὸ ἔχης ἀρθρόδιο:

Mία δημοσιογραφικὴ προσωπικότης.

Ο κ. Διλλων.

Μετρίου ἀναστήματος, ἰσχὺς μὲ καστανὴν γενειάδα, γαλανὰ μάτια διαπεραστικώτατα, ἀεικίνητα, ἀνήσυχα, ἐξερευνητικά, ὁ ἀνταποκριτής τοῦ «Ημερησίου Τηλεγράφου» κ. Διλλων εἶνε δημοσιογραφικὴ προσωπικότης πρώτης τάξεως. Ἱρλανδὸς τὴν καταγωγὴν, ὡς οἱ γηγενεῖτεροι ἀντιπρόσωποι τῆς φυλῆς του, συν-

4. Τὴ συναντοῦμε καὶ στὸ διήγημα «Τρελὴ ήραδία» (3.321.12), ὅπου ὅμοιοι ἔκδοσεις, πλὴν τῆς κριτικῆς, μεταβάλλουν σὲ «χαρίσματα» τὴν ὄθη γραφὴ τῆς πρώτης δημοσίευσης στὸ Ἑλλαϊκὸ Ημερολόγιον Σκόπου.

5. Τὶς ἐπικευρικὲς γλωσσικὲς ἐνδείξεις θὰ καταγράψουμε σὲ εἰδικὸ μελέτημα ποὺ θὰ δημοσιευτεῖ στὸ τεῦχος τῶν Παπαδιαμαντικῶν Τετραδίων (ἀφιέρωμα στὸν μεταφραστὴ Παπαδιαμάντη).

«Η Κρήτη καὶ οἱ Κρῆτες» δημοσιεύτηκε σὲ ἔξι φύλλα τῆς Ἀκροπόλεως (28.4-3.5.1897), μὲ νότιτιλο «Θαυμασία πραγματεία τοῦ κ. Ε.Ι. Δίλλωνος, Ἀνταποκριτοῦ τοῦ «Ἡμερησίου Τηλεγράφου».

Ἡ μετάφραστη τοῦ κειμένου, τὸ ὅποιο ἀναφέρεται στὰ Κρητικὰ τοῦ 1897, ἀνήκει ἀσφαλῶς στὴ γραφίδα τοῦ Παπαδιαμάντη. Τὰ τεκμήρια αὐτῆς τῆς πατρότητας εἶναι ὑφολογικὰ καὶ προπάντων γλωσσικά. Οἱ ἐκτὸς κειμένου ἐνδεῖξεις μικρὴ σημασία ἔχουν καθαυτές, ἀπλῶς ἐνισχύουν τὶς ἐνδοκειμενικές.

Ως πρὸς τὸ ῦφος, ἡ συγγένεια μὲ ἐκεῖνο τῆς Ἰστορίας τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ Θωμᾶ Γόρδωνος εἶναι ἀπόλυτα ὄρατὴ καὶ ἀκουστή.

Ἀπὸ τὰ γλωσσικὰ στοιχεῖα παραθέτουμε τὰ ἀποδεικτικότερα. Πρώτα πρῶτα τὶς τυπικὰ παπαδιαμαντικὲς φράσεις «εἴνε εἰς τὴν ἀκμὴν νὰ φονεύσῃ τὸν ἐγχθρόν του» καὶ «ἥθεν εἰς τὴν ἀκμὴν νὰ ἐπαναληφθῇ» καθὼς καὶ τὰ «օδαρίσματα», λέξη ὅμηρικῆς καταγωγῆς⁴. Ἰσχυρὴ ἐνδεῖξη τῆς πατρότητας τῆς μετάφραστης συνιστοῦν καὶ οἱ λέξεις «ματιάζω» (μὲ τὴ σημασία «σημαδεύω τὸν στόχο») καὶ «ὑποκείμενον» (: ζήτημα, θέμα) στὴ φράστη «Ἄν καὶ δὲν ὑπάρχουν ἐπίσημα διδόμενα [: δεδομένα] ἐπὶ τοῦ ὑποκειμένου»⁵.

Σημαντικὴ ἐνδεῖξη ἀποτελεῖ καὶ ὁ διάλογος τῶν Κρητικῶν Α καὶ Β, ὅπου, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ βαθὺ προσέγγιστης τοῦ κρητικοῦ ἰδώματος, ἀναγνωρίζει εὔκολα κανεὶς τὸ «οἰκεῖο», σὲ τέτοιες περιπτώσεις, ῦφος τοῦ Παπαδιαμάντη.

Οἱ ἐπεμβάσεις μας στὸ κείμενο ἦταν ἐλάχιστες καὶ ἡ γραφὴ τῆς πρώτης δημοσίευσης σημειώνεται ὑποειλίδιως.

Γιὰ τὸν συγγραφέα τοῦ κειμένου Ε.Ι. Δίλλωνα μπορεῖ νὰ συμβουλευτεῖ ὁ ἀναγνώστης τὸ ἀκρετὰ καταποιτικὸ λῆμμα Ντίλλον (*Dillon*). Αἰμιλιος-Ιωσήφ τῆς Μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐγκυλοπαιδείας. Στὴν Ἀκρόπολιν τῆς 26.6.1897 (σελ. 2, στήλη δ') δημοσιεύτηκε τὸ ἔξῆς ἀρθρόδιο:

Mία δημοσιογραφικὴ προσωπικότης.

Ο κ. Δίλλων.

Μετρίου ἀναστήματος, ἰσχνὸς μὲ καστανὴν γενειάδα, γαλανὰ μάτια διαπεραστικώτατα, ἀεικίνητα, ἀνήσυχα, ἐξερευνητικά, ὁ ἀνταποκριτής τοῦ «Ἡμερησίου Τηλεγράφου» κ. Δίλλων εἶναι δημοσιογραφικὴ προσωπικότης πρώτης τάξεως. Ἰρλανδὸς τὴν καταγωγήν, ὡς οἱ γητιώτεροι ἀντιπρόσωποι τῆς φυλῆς του, συν-

4. Τὴ συναντοῦμε καὶ στὸ διήγημα «Τρελὴ ὄραδία» (3.321.12), ὅπου ὅμως ὅλες οἱ ἐκδόσεις, πλὴν τῆς κρητικῆς, μεταβάλλουν σὲ «χαρίσματα» τὴν ὄρθη γραψὴ τῆς πρώτης δημοσίευσης στὸ Ἑλληνικὸν Ήμερολόγιον Σκόπου.

5. Τὶς ἐπικουρικὲς γλωσσικὲς ἐνδεῖξεις θὰ καταγράψουμε σὲ εἰδικὸ μελέτημα ποὺ θὰ δημοσιευτεῖ στὸ τὸ τεῦχος τῶν Παπαδιαμαντικῶν Τετραδίων (ἀφιέρωμα στὸν μεταφραστὴ Παπαδιαμάντη).

«Η Κρήτη καὶ οἱ Κρῆτες» δημοσιεύτηκε σὲ ἔξι φύλλα τῆς Ἀχροπόλεως (28.4-3.5.1897), μὲ ὑπότιτλο «Θαυμασία πραγματεία τοῦ κ. Ε.Ι. Δίλλωνος, Ἀνταποκριτοῦ τοῦ «Ἡμερησίου Τηλεγράφου».

Ἡ μετάφραση τοῦ κειμένου, τὸ δόπιο ἀναφέρεται στὰ Κρητικὰ τοῦ 1897, ἀνήκει ἀσφαλῶς στὴ γραφίδα τοῦ Παπαδιαμάντη. Τὰ τεκμήρια αὐτῆς τῆς πατρότητας εἶναι ὑφολογικά καὶ προπάντων γλωσσικά. Οἱ ἐκτός κειμένου ἐνδεῖξεις μηρὶ σημασίᾳ ἔχουν καθαυτές, ἀπλῶς ἐνισχύουν τὶς ἐνδοκειμενικές.

Ως πρὸς τὸ ὑφος, ἡ συγγένεια μὲ ἐκεῖνο τῆς Ἰστορίας τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ Θωμᾶ Γόρδωνος εἶναι ἀπόλυτα ὄρατὴ καὶ ἀκουστή.

Ἀπὸ τὰ γλωσσικὰ στοιχεῖα παραβέτουμε τὰ ἀποδεικτικότερα. Πρῶτα πρῶτα τὶς τυπικὰ παπαδιαμαντικές φράσεις «εἴνε εἰς τὴν ἀκμὴν νὰ φονεύσῃ τὸν ἐγχθρόν του» καὶ «ἡλθεν εἰς τὴν ἀκμὴν νὰ ἐπαναληφθῇ» καθὼς καὶ τὰ «δαρίσματα», λέξη ὁμορικῆς καταγωγῆς⁴. Ἰσχυρὴ ἐνδεῖξη τῆς πατρότητας τῆς μετάφραστης συνιστοῦν καὶ οἱ λέξεις «ματιάζω» (μὲ τὴ σημασία «σημαδεύω τὸν στόχο») καὶ «ὑποκείμενον» (.: ζήτημα, θέμα) στὴ φράση «Ἄν καὶ δὲν ὑπάρχουν ἐπίσημα διδόμενα [.: δεδομένα] ἐπὶ τοῦ ὑποκείμενου»⁵.

Σημαντικὴ ἐνδεῖξη ἀποτελεῖ καὶ ὁ διάλογος τῶν Κρητικῶν Α καὶ Β, ὅπου, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ βαθμὸ προσέγγισης τοῦ κρητικοῦ ἰδιώματος, ἀναγνωρίζει εὔκολα κανεὶς τὸ «κοίκειο», σὲ τέτοιες περιπτώσεις, ὑφος τοῦ Παπαδιαμάντη.

Οἱ ἐπεμβάσεις μας στὸ κείμενο ἥταν ἐλάχιστες καὶ ἡ γραφὴ τῆς πρώτης δημοσίευσης σημειώνεται ὑποσελιδίως.

Γιὰ τὸν συγγραφέα τοῦ κειμένου Ε.Ι. Δίλλωνα μπορεῖ νὰ συμβουλευτεῖ ὁ ἀναγνώστης τὸ ἀρκετὰ καταποιητικὸ λῆψμα *Dillon*. Λίμνιος-Ἰωσήφ τῆς Μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐγκυλοπαιδείας. Στὴν Ἀχρόπολιν τῆς 26.6.1897 (σελ. 2, στήλη δ') δημοσιεύτηκε τὸ ἔξης ἀρθρόδιο:

Mία δημοσιογραφικὴ προσωπικότης.

Ο κ. Δίλλων.

Μετρίου ἀναστήματος, ἵσχυος μὲ καστανὴν γενειάδα, γαλανὰ μάτια διαπεραστικώτατα, ἀεικίνητα, ἀνήσυχα, ἐξερευνητικά, ὁ ἀνταποκριτής τοῦ «Ἡμερησίου Τηλεγράφου» κ. Δίλλων εἶναι δημοσιογραφικὴ προσωπικότης πρώτης τάξεως. Ἰρλανδὸς τὴν καταγωγήν, ὡς οἱ γηησιώτεροι ἀντιπρόσωποι τῆς φυλῆς του, συν-

4. Τὴ συναντοῦμε καὶ στὸ διήγημα «Τρελὴ έραδά» (3.321.12), ὅπου ὅμως ὅλες ὁ ἐκόδησεις, πλὴν τῆς κριτικῆς, μεταβάλλουν σὲ «γχάίσματα» τὴν ὁρθὴ γραφὴ τῆς πρώτης δημοσίευσης στὸ Ἐθνικὸν Ἡμερολόγιον Σκόπου.

5. Τὶς ἐπικουρικές γλωσσικὲς ἐνδεῖξεις θὰ καταγράψουμε σὲ εἰδικὸ μελέτημα ποὺ θὰ δημοσιευτεῖ στὸ τὸ τεύχος τῶν Παπαδιαμαντικῶν Τετραδίων (ἀριέρωμα στὸν μεταφραστὴ Παπαδιαμάντη).

δυάζει μὲ τὰ ἄκρως φιλελεύθερα αἰσθήματά του ἀπλότητα τρόπων, ή ὅποια ἀμέσως ἐλκύει εἰς συμπάθειαν καὶ, ὅπερ σπουδαιότερον δί’ ἔνα δημοσιογράφον, εἰς ἀμπιστοσύνην. Δὲν ἔχει τίποτε τὸ ἄτεργτον, τὸ ψυχρόν, τὸ ἐγωιστικόν, ἢν θέλετε, τοῦ ἀγγλικοῦ χαρακτῆρος. Ἐξ ἐναντίας εἶνε ὁμιλητικώτατος καὶ προσηνής μέχρι τοῦ νὰ κάμην τὸν πρῶτον γνώριμον φίλον του. Ἐπειτα δὲν ὁμοιάζει καὶ κατὰ τοῦτο ἀκόμη τοὺς Ἀγγλους συναδέλφους του, ὅτι σπανίως μεταξὺ αὐτῶν, ὑπάρχουν οἱ ὁμιλοῦντες ξένας γλώσσας.

Ο. κ. Διλλων εἶναι πολύγλωσσος καὶ φέρει σοβαρώτατα ἐφόδια φιλολογικῶν ἐπιστημῶν γνωρίζων κατὰ βάθος ἀνατολικὰς γλώσσας, ἔχει πτυχίον τοῦ τμήματος τούτων τῆς ἐν Πετρουπόλει Ἀκαδημίας. Οἱ Ἑλληνες διὰ πρώτην φορὰν ἤκουσαν τὸ ὄνομά του ἀπὸ τῶν τελευταίων κρητικῶν ταραχῶν, ὅπου ὁ κ. Διλλων κατήλθεν εἰς Κρήτην. Δὲν ἐβράδυναν δὲν ν’ ἀναγνωρίσουν ὅτι ὁ ξένος των ἦτο καὶ πολύτιμος φίλος των, ἐνθερμοὶ συνήγορος εἰς τὴν ἔθνικήν των ὑπόθεσιν.

Ἄλλ’ ὁ κ. Διλλων προέβη περαιτέρω ἀκόμη. Ἐμπνεόμενος ἀπὸ τὰ φιλελεύθερα αἰσθήματά του, ἀπὸ ἀκραψινὴ ἀγάπην πρὸς τὴν πατρίδα μας, τὴν ὅποιαν ἡ κλασσικὴ του φιλολογικὴ μόρφωσις τὸν κάμνει ν’ ἀγαπᾶ περισσότερον, δὲν περιωρίσθη μόνον εἰς τὰς δημοσιογραφικὰς του ὑπηρεσίας, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀτομον ὑπηρέτησε τὸν ἐλληνικὸν ἀγῶνα, τόσον ἐν Χανίοις κατὰ τὰς κριτικούς ἐκείνας ἡμέρας τοῦ σκληροῦ πανευρωπαϊκοῦ διαγημοῦ, ὅσῳ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Κρήτης, ὅπου ὁ ἐλληνικὸς στρατὸς είχεν ἀνάγκην ἐνὸς καλοῦ καὶ ἀφωτιωμένου φίλου.

Ὕπὸ δημοσιογραφικὴν ἔποιν ή ἀποστολὴ ἐκείνη τοῦ κ. Διλλωνος ὑπῆρξεν ἀληθής θρίαμβος. Οὐδεμία ἀλλη ἀγγλικὴ ἐφημερίς ἔφθασε νὰ ἔχῃ τὰς περισσοτέρας καὶ ἀσφαλεστέρας πληροφορίας, ὅσῳ καὶ τὰς μᾶλλον ἐμβριθεὶς κρίσεις περὶ τοῦ Κρητήματος, ὅπως ὁ «Ημερήσιος Τηλέγραφος». Τῆς ἀποστολῆς ταύτης εἶχε προηγηθῆ ἄλλος θρίαμβος: τὸ ἀνὰ τὴν Ἀρμενίαν ἐπὶ μῆνας ταξείδιον κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν σφαγῶν, ὅπου μετὰ πολλῶν κινδύνων ὁ κ. Διλλων, τὰ πάντα μετελθών, φύάσας καὶ μέχρι μεταμφιέσεων πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ του, ἥδυνήθη νὰ περιγράψῃ μετὰ πάσης λεπτομερείας τὰ φοιερὰ ἐκείνα γεγονότα.

Δυστυχῶς, ὃς τὴν ἡμέρα ποὺ γράφεται αὐτὸ τὸ εἰσαγωγικὸ σημείωμα, δὲν κατορθώσαμε νὰ δοῦμε τὸ ἀγγλικὸ πρωτότυπο, ποὺ θὰ μᾶς ἐπέτρεπε νὰ διαπιστώσουμε ἢν ὁ μεταφραστῆς Παπαδιαμάντης συνήθιζε νὰ ἐπεμβαίνει καὶ σὲ κείμενα τέτοιας λογῆς.

Η ΚΡΗΤΗ ΚΑΙ ΟΙ ΚΡΗΤΕΣ

Εἰς τὸ τελευταῖον φύλλάδιον τῆς «Δεκαπενθημέρου Ἐπιθεωρήσεως» δημοσιεύεται ὡραιότατον ἄρθρον περὶ Κρήτης καὶ τῶν Κρητῶν, ὑπὸ τοῦ πολυτίμου φί-

λου τῆς Κρήτης καὶ τῆς Ἑλλάδος κ. Ε. Ι. Διῆλωνος, δῆτις διέτριψεν ἐπὶ μαχρὸν ἐν τῇ νήσῳ ὡς ἀνταποκριτὴς τοῦ «Ἡμερησίου Τηλεγράφου» καὶ γνωρίζει εἶπερ τις καὶ ἄλλος τοὺς Κρῆτας καὶ τὰ ἥθη των.

‘Ο κ. Διῆλων ἀρχεται περιγράφων μετ’ ἀκριβείας καὶ χάριτος τὰς φυσικὰς καλλονὰς τῆς νήσου, ἀκολούθως δὲ ἔρχεται εἰς τὰ ἥθη τῶν κατοίκων, τὰ δόποια εἶνε σπαρτιατικώτατα καὶ προκαλοῦσι τὸν θαυμασμόν.

‘Η Κρήτη (γράφει) εἶνε ὅληθῶς ἐπιτομὴ ἐν μικρογραφίᾳ τοῦ κόσμου, πεπροικισμένη μὲν ὅλα τὰ κλίματα, ἀπὸ τῆς πνιγηρᾶς Ἱεραπέτρας μέχρι τῶν ψυχρῶν Ανωγείων, τῆς Ἱερᾶς Ἰδης καὶ τῶν γυμνῶν κορυφῶν τῶν Λευκῶν Ὁρέων, αἵτινες καλύπτονται ἀπὸ χιόνα δι’ ὅλου τοῦ ἐνιαυτοῦ. Ἐξαιρουμένων ὅληων δυστημάτων κοιλάδων, καθὼς τῆς Ἀγιᾶς, ὅποθεν γράφω τὰς σελίδας ταύτας ὑπὸ τὴν ἔκφυλον συνοδίαν τῶν εὐρωπαϊκῶν κανονίων, ὁ θαυμάσιος ἀήρ τῆς θαλάσσης καὶ τοῦ θυνοῦ ὁ μυρωμένος ἀπὸ τὸν θῦμον, τὰ λευκὰ καὶ πορφυρᾶ ἀγριολούλουδα, τὸν ἀνθὸν τῶν πορτοκαλεῶν καὶ τῶν ἀναριθμήτων λοχμῶν καὶ θαυμάνων, εἴναι ὁ ὑγρειότατος καὶ σωτηριωδέστατος τὸν δόποιον θά επεθύμει τις ν’ ἀναπνέῃ. Τὸ ἔδαφος, ἐνῷ φαίνεται ἀπότομον, εἴνε πράγματι εὔφορον ὅσον τὸ τῆς Ἐδεύ πρὸ τῆς πιώσεως.

Οἱ φυσικοὶ χαρακτῆρες τῆς χώρας ἀφθονοῦσιν ἀγρίων καὶ μεγαλοπρεπῶν τοποθεσιῶν, καθὼς καὶ τῶν ἀπαλωτάτων ὠραιοτάτων τοπίων διὰ τὰ γλυκύτερα εἰδύλλια τοῦ Θεοκρίτου. Ἰδέτε π.χ. τὴν ἀκτήν. Τίποτε δὲν ἥρδύνατο νὰ ἐνσαρκώσῃ τελειότερον τὸ ἰδεῖνδες τοῦ ὑψηλοῦ ἐν τῇ φύσει παρὰ ἡ γραμμὴ τῆς ἀκτῆς ἀνατολικῶν τοῦ Σουγιᾶ, ὅπου ἡγείρετο ὄνομαστοτάτη πόλις εἰς τοὺς παλαιοὺς χρόνους, δηπισθεν τῶν ἔρειπίων τῆς ὁποίας ἐκτυλίσσεται ζωγραφία συγκειμένη ἐκ μειδιώστης κοιλάδος, στενοῦ λαιμοῦ καὶ ἀγρίων χιονοσκεπῶν ὁρέων, ἀνατεινόντων εἰς τὰ νέφη τὰς κορυφάς - σκηνογραφία ἡτοι δὲν ἔχει ἐφάμιλλον εἰς τὸν κόσμον.

Τὸ ἀπαλὸν καὶ σύννουν πνεῦμα τῆς περιβαλλούσης φύσεως, ἥτις δὲν ὀφεῖλει τίποτε εἰμὴ τὴν γύμνωσιν εἰς τὴν χεῖρα τοῦ ἀνθρώπου, φαίνεται ὡς ν’ ἀντανακλᾶται καὶ νὰ ἐνσαρκοῦται εἰς τοὺς χωρικούς, τῶν ὁποίων οἱ ἐκφραστικοὶ ὀφθαλμοὶ καὶ τὰ διακριτικὰ κινήματα εἴνε κάτοπτρα τῶν ἴδιων των μελαγχολικῶν ψυχῶν. Εἴνε ἡ καθαρωτάτη φυλὴ τῶν Ἑλλήνων ἀνὰ τὸ Αἴγαῖον, κατ’ εὐθείαν ἀπόγονοι τῶν συγγρόνων τοῦ Δαιδάλου, εἰς τῶν ὁποίων τὴν ἀξεστον γραφικὴν γλῶσσαν σώζονται* πλείονες ἐκ τῶν τύπων τῆς ἀρχαίας Δωρικῆς ἢ εἰς πᾶσαν ἄλλην ὑπάρχουσαν διάλεκτον· φημιζόμενοι ὡς τοξόται καὶ ψιλοί κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους, οἱ γυμνόκυνημοι ὁρεινοὶ τῆς Κρήτης εἴνε καὶ σήμερον τόσον ζωηροί καὶ ὡκύποδες ὅσον οἱ αἴγαγροι τῶν ὁρέων των.

* Ακρόπολις: σώζοντες

Πρὸ δὲ λίγων ἡμερῶν παρετήρησα, πρὸς μεγάλην ἔκπληξιν καὶ τέρψιν μου, περίεργον ἀλλὰ τυπικὸν παράδειγμα τοῦ τί δύνανται νὰ κατορθώσουν ὡς πρὸς τοῦτο. Εἰς τῶν ἀρχηγῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ τῆς κατοχῆς, ὁ συνταγματάρχης Λυμπρίτης, ἔτρεχεν ἔφιππος ἀπὸ τῶν ἐλληνικῶν προφυλακῶν εἰς τὸ στραταρχεῖον τοῦ Βάσσου, εἰς Ἀλικανά, ἀπόστασιν τριῶν ἡ τεσσάρων μιλίων, συνοδευόμενος ὑπὸ δύο Κρητῶν, οἵτινες, πάνοπλοι τὸν ἡκολούθουν πεζοί. Καθὼς ὁ ἵππος ἔτριπόδιζε, οἱ ἄνδρες οὗτοι ὠλίσθαινον μᾶλλον ἢ ἔτρεχον, ἐπὶ ἀνωφερῶν ἢ χθαμαλῶν, ἐπὶ βράχων καὶ ρευμάτων καὶ χόρτων, ἐμπρὸς πάντοτε, ἵσι τὸ βῆμα μὲ τὸν ἵππεα, χωρὶς τὸν ἐλάχιστον ἀγῶνα ἢ κόπον. Κ' ἐγνώρισα πέντε ἢ ἔξι τοιούτους ἴκανούς νὰ διατηρήσουν τοιοῦτον ταχὺ βῆμα ἐπὶ ἥμισυ ἡμέρας. Ἡ ὀκυποδία εἶναι ἀρετὴ τοῦ Κρητός, μεγάλως ἐκτιμωμένη ὑπὸ τοῦ λαοῦ, καλλιεργουμένη ἐπιμελῶς ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν, μετ' ἀποτελεσμάτων τὰ δόπια θαυμασίως καταδεικνύον τὸν νόμον τῆς κληρονομικότητος. Εἰς ἐν τῶν παμπόλλων συμποσιακῶν ἀσμάτων τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ νεαρὸς πολεμιστὴς περιγράφεται οὕτω πως:

Ἀστέρια ὅντα μάτια του θροντή ὅντες ἡ λαλά του
φτάνει λαγὸς στὸ πήδημα, στὸ τρέξιμο ζαρκάδη,
πηδῶντας πιάνει πέρδικα καὶ τήνε καρδιοπνίγει.

Ἡ Ἀχίλλειος αὕτη ἀρετὴ ἐχορηγίμευσε πολὺ εἰς τοὺς Κρῆτας κατὰ τὸν ἀποκλεισμὸν τῆς νήσου. Ἄφοῦ ἀπέκόπημεν ἀπὸ τῆς θαλάσσης ὑπὸ τῶν Εὐρωπαίων ναυάρχων, οἵτινες «δὲν εἰξευραν τί ἔκαμναν», ἢ ταχύτης τῆς συγκοινωνίας μας μὲ διάφορα ἀπότερα μέρη τῆς νήσου ἐξηρτάτο ἀποκλειστικῶς ἀπὸ τὴν ὀκύτητα καὶ τὴν καρτερίαν τῶν ταχυδρόμων οὓς διώρισεν ὁ φαλαγγάρχης Βάσσος. Ἐλαύον ἀφορμὴν νὰ δοκιμάσω τὰς δυνάμεις του, καὶ δύναμαι ἀληθῆς νὰ εἴπω ὅτι ἦσαν θαυμασιώτατοι. Εἶνε φιλοδοξία παντὸς Κρητὸς δυναμένου νὰ μεταχειρισθῇ τουφέκιον τὸ νὰ ἀμιλλάται μὲ τοὺς λαγοὺς καὶ τὰς δορκάδας κατὰ τὴν ὀκυποδίαν. Εἰς ἐν τῶν δημωδῶν ἀσμάτων, ὃν γίνεται συγκὴ χρῆσις εἰς τὰ συμπόσια, εὑρίσκονται οἱ στίχοι: «Νειώς ποῦ δὲν πετᾷ, καὶ ποῦ δὲν παραβγάινει μὲ τὰ σύγνεφα, τοῦ κάκου ξῆ στὸν κόσμο».

Ο Κρήτης, ἀνόμοιος μὲ τὸν Κύπριον καὶ ἄλλους ὁμοεθνεῖς του, δύναται νὰ ὅμιλῃ τὴν ἴδιαν ἐκφραστικὴν παλαιὰν γλῶσσάν του μὲ τὴν θεβαιότητα ὅτι γίνεται εὐκόλως καταληπτὸς ἐν Ἀθήναις. Τῷ ὅντι ἡ γλῶσσά του, ἥτις δὲν δύναται ἀληθῆς νὰ ὀνομασθῇ διάλεκτος, ὅσῳ μᾶλλον διαφέρει πολλὰ ὀλίγον ἀπὸ τὴν τῆς πρωτευούσης τῆς Ἑλλάδος, ἥριζεν ἐπὶ αὖνας πρὸς τὴν Ἀττικὴν περὶ φιλολογικῶν πρωτείων ἀνὰ τὸν ἐλληνικὸν κόσμον, καὶ ἐπὶ πολὺ μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Βυζαντίου ἥτο πράγματι ἡ ἑθνικὴ γλῶσσα, ἐν ἣ ἐγράφησάν τινα ἐκ τῶν γνωστοτέρων φιλολογικῶν

έργων, ώς ὁ Ἐρωτόκριτος, ή Βοσκοπούλα και ή Ἐρωφίλη. Τίποτε δὲν ήδύνατο νὰ συσφίγξῃ στενώτερον τὴν ἔνωσιν τῆς Κρήτης μετὰ τῆς μητρὸς πατρίδος ή αἱ φιλολογικαὶ σχέσεις τοῦ εἰδοῦς τούτου, αἵτινες ἀποβαίνουσιν εἰς ἀπόλυτον κοινότητα πνευματικῶν κτήσεων μεταξὺ δύο ἵσων.

Οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ πανταχοῦ τῆς Ἀνατολῆς και τοῦ κόσμου ὅπου ζῶσι και θάλλουσιν "Ἐλληνες ὑπάρχει ἔθμον τὸ ὅποιον εἴνε θεῖαίς λείψανον ἀρχαίας τινὸς τελετῆς: εἰς τὰς παραμονὰς τῶν Χριστουγέννων και τοῦ Νέου Ἔτους μηκρὰ παιδία περιέρχονται ἀπὸ οἰκίας ψάλλοντα ἄσματα τινα, τὰ κάλανδα λεγόμενα. Λοιπὸν τὰ κάλανδα αὐτά, τὰ ἀδόμενα πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἀνὰ τὸ Λίγατον και τὸν ἐλληνικὸν κόσμον εἴνε ὅλα εἰς Κρητικὴν διάλεκτον.

Καὶ ὅμως οὗτοι εἴνε οἱ δύο κλάδοι τῆς οἰκογενείας, οἱ συνδεδεμένοι διὰ τοῦ δεσμοῦ τῆς συμπαθείας τοῦ αἵματος, τοὺς ὅποιους ή Εύρώπη εἴνε ἀποφασισμένη νὰ χωρίσῃ! Εἴνε ώς νὰ δοκιμάσῃς νὰ κόψῃς ἀκτῖνα ἥλιου διὰ μαχαίρας.

Οἱ Κρῆτες διετήρησαν πολλὰ μνημεῖα τοῦ κλεινοῦ παρελθόντος πλὴν τῶν ἀρχαϊκῶν τύπων τῶν λέξεων εἰς τὴν γλώσσαν των. Οἱ τοῦ Ἱεροῦ ὄρους τῆς "Ιδῆς ἀκόμη ἐπικαλοῦνται τὸ ὄνομα τοῦ Διός, ὅστις ἐγεννήθη και ἐτάφη ἐκεῖ, εἰς τὰς ἀπροσέκτους ἐκείνας ἐπιφωνήσεις τὰς ἐκφραζούσας θαυμασμὸν ἢ ἀπιστίαν. Οἱ τοῦ Ἡρακλείου και τῆς Ρεθύμνου περιέσωσαν μικρὸν μεταβεβλημένους τύπους τῶν παλαιῶν χωρικῶν ὄρχησεων τῶν Ἐλλήνων. Διότι δῆλοι ἀγαποῦν τὴν μουσικήν, τὸ ἄσμα και τὴν ὄρχησιν καθὼς εἰς τοὺς ἀρχαίους χρόνους, και ποτὲ δὲν γίνεται ἑορτὴ χωρὶς τὰ εὔηματα ταῦτα συνοδεύματα. Παραδόξον εἴνε διτὶ οἱ γέροντες τραγουδοῦντα συνήθως εἰς τὰ ἑορτάσιμα ταῦτα δεῖπνα, ἀτε θεωρούμενοι οἱ πιστότεροι φύλακες τῶν παλαιῶν παραδόσεων. "Οταν ἀρχίσῃ ὁ χορός, οἱ νέοι ψάλλουν διστιχα, ἐρωτικὰ συνήθως, ὅμοιόρρυθμα μὲ τὴν ὄρχησιν. "Ο ἀριθμὸς τῶν διστιχῶν τούτων εἴνε ἀπειρος. Διαφέρουν τα μέγιστα ἀπ' ἀλλήλων κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν ἀξίαν, ἀλλ' ὑπάρχει μελωδία τις εἰς τὰς λέξεις ὅλων τούτων ἥτις δὲν δύναται νὰ παρασταθῇ.

Τὰ ἄσματα τῆς ἐλευθερίας εἴνε μεταξὺ τῶν πολυαριθμοτέρων και τὰ μάλιστα ἐκτιμωμένων ποιητικῶν προϊόντων τῆς νήσου. Ο ἔρως τοῦ Κρητός πρὸς τὴν ἐλευθερίαν φύανει μέχρι φανατισμοῦ. Δὲν δύναται νὰ ὑποφέρῃ τίποτε τὸ παρεμποδίζον τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἐνεργείας του, οὐδὲ αὐτὴν τὴν καθημερινὴν ἐργασίαν χάριν τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου. Εἶνε ἴκανὸς νὰ ἐκτελέσῃ τὸ ἀκανθωδέστερον ἔργον και νὰ ὑποστῇ τὰς τρομερωτέρας στερήσεις, ἀλλὰ μόνον κατ' ιδίαν θέλησιν, και χάριν μιᾶς ιδέας, ἥτις εἴνε ἐν γένει ή πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπη. Τὴν μονότονον οἰκιακὴν ἐργασίαν ἐκ καρδίας μισεῖ, και ἐπειδὴ ή ζωὴ ἀνευ αὐτῆς εἴνε κατ' οὐσίαν ἀδύνατος, δῆλα τὰ τραχέα και δυσχερῆ ἔργα ἐγίνοντο ἀχρι τοῦδε ὑπὸ τῶν Μουσουλμάνων. Ἄναμφισόλως τὸ αἰσθημα τοῦτο ἐνισχύθη ὑπὸ τῆς ἀνωμάλου καταστάσεως τῶν πραγμάτων ἐν Κρήτῃ ἀπὸ τῆς τουρκικῆς κυριότητος και τῆς παρομαρτουσῆς

ἀδεβαύτητος τῶν κτημάτων καὶ ἀποθαρρύσεως πρὸς τὴν γεωργίαν. Ἀλλ' ἡ έάσις τοῦ αἰσθήματος εἶνε ἡ συνείδησις τῆς ὑπεροχῆς, ἡ ἐπιθυμία πρὸς περίσωσιν τῆς εὐγενείας ἔκεινης, ἥτις δὲν περιφράσσεται διὰ τίτλων, διακρίσεων ἢ μεμβρανῶν, καὶ εἶνε πραγματικὴ οὐχ ἡττον.

Πολλὰ τῶν πατριωτικῶν ἀσμάτων εἶνε ἀλληγορικά, διότι ἡ ἐλευθερία τοῦ λόγου ἐν τουρκικῇ ἐπαρχίᾳ θὰ ἡτο πρᾶγμα ἀνήκουστον. Ἰδού περιγραφὴ τῆς Κρήτης ὑπὸ μορφὴν ἀετοῦ, τὴν ὅποιαν ἔξαγω ἐκ παλαιοῦ δημαρθοῦ ἀσματος. «Σ’ ἔνα δράχο μυτερό, στὸ βουνὶ τὸ συννεφοσκεπασμένο, ἔνας ἀγτὸς καβότανε· τὸν ἔδερνε ἡ δροχὴ καὶ τὸ χιόνι». Τὸ καῦμέν τὸ πουλὶ παρακαλεῖ τὸν ἥλιο ν’ ἀνατελῆ: «Ἐδγα, ἥλιε! ρίζε φῶς καὶ ζέστη, τὸ παγωμένο χιόνι ποῦ πλακώνει τῆς φτεροῦγές μου γιὰ νὰ λυώσῃ, κ’ ἡ πάχνη ἡ τσουχτερή ἀπ’ τὰ νύχια μου γιὰ νὰ φύγῃ».

Ἡ φιλοπατρία, ὡς ἡ θρησκεία, εἶνε ιερόν τι εἰς τὸν τόπον τοῦτον, καὶ ἡ φιλοπατρία διδάσκεται καὶ ἐμφύτευται ἀπὸ γενεάς εἰς γενεάν, καθὼς εἰς τοὺς παλαιοὺς χρόνους μόνον τοῦ Τυρταίου τὰ πύρινα ἀσματα ἥδυναντο ν’ ἀναρριπίσωσι τὴν φλόγα. Ἀφότου οἱ Τούρκοι κατέλαβον τὴν νῆσον, ἡ ἐπανάστασις ὑπῆρξεν ἡ κανονική, ἀς εἴπωμεν ἡ χρονία, κατάστασις τῆς Κρήτης. Τὰ δρέφη ἥρχοντο εἰς τὸν κόσμον, οἱ νέοι ἥσκουντο καὶ ἐσκληραγωγοῦντο, πᾶσα ἐργασία ἐγίνετο, πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ παρασκευάζωνται καὶ νὰ διατηρῶνται πολεμοταὶ διὰ τὸν ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς χριστιανοσύνης. Τοῦτο δὲν εἶνε κόμπος λόγων, εἶνε ἀληθὲς εἰς βαθμὸν καὶ κατὰ τρόπον, ὅστις εἶνε πιστευτὸς μόνον εἰς τοὺς ἴδοντας καὶ ἀκούσαντας. Συνωμιλῆσα ἐσχάτως μὲ μίαν γυναῖκα, ἥτις ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας καὶ νύκτας ἵστατο σιωπῆλη καὶ καρδιοκομψένη ὑπέρανω τῆς χλίνης τοῦ πληρωμένου μιοῦ της, μεγαλοπρεποῦς τύπου ἀνδρός, ὅστις εἶχε πληγὴ ὑπὸ τεμαχίου εὐρωπαϊκῆς δόμβας, καὶ ἡ ζωὴ του ἔφευγεν. «Οταν ἔχεισε τοὺς ὄφθαλμούς του διὰ τελευταίαν φοράν, καὶ ὁ στρατιωτικὸς ἰατρὸς εἶπεν:

— ‘Ο νίος σου ἀπέθανεν· εἶνε ἥρως.

‘Η γυνὴ ἀπήντησε:

— Δι! αὐτὸ τὸν ἔφερα εἰς τὸν κόσμον.

Εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς μάχης τῶν Βουκολιῶν, ὁ φῦλος μου συνταγματάρχης Λυμπρίτης ἀνῆλθεν εἰς τὸ βουνὸν 400 ἢ 500 πόδας ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ φρουρίου, ὅποθεν αἱ σφαῖραι ἐπιπτον δροχηδὸν περὶ τὴν κεφαλήν του. Καθ’ ὅδὸν συνήντησε πενθούσας τινὰς γυναῖκας, αἵτινες ἔψαλλον τὰ μοιρολόγια τῶν νεκρῶν, καὶ ὅπισθεν των ἐπὶ φερέτρου βασταζομένου ὑπὸ τεσσάρων ἀνδρῶν μεγαλοπρεπῆ μορφὴν νεκροῦ 35 ἑτῶν νέου, φέροντος τὸ ἔνδυμα τῶν Κρητῶν, μετὰ πορφυρορραβδωτῆς χλαίνης καλυπτούσης τὸ σῶμα. ‘Ολιγα δήματα ἀπωτέρω ἄλλος ἐπαναστάτης ἔφερετο πληγωμένος καὶ αἷμάσσων, ἀλλ’ ὅχι νεκρός. Λίφνης ἀνήρ μὲ ἀρειμάνιον ἥθος προέβη ἀτάραχος καὶ ἥρωτησε τὸν Λυμπρίτην:

- Τί νέα;
- Σεις τὰ ξεύρετε, ἀπήντησεν ἐκεῖνος· ἀλλὰ πῶς ἐδῶ;
- "Ημουν διὰ νὰ πλύνω τὰς πληγὰς τοῦ ἔξαδέλφου μου, ποῦ εἶναι λαβωμένος ἐκεὶ στὸ κρεβάτι... διὰ νὰ θάψω τὸν ἀδελφόν μου ποῦ τὸν ἀπαντήσατε τώρα στὸ δρόμο νεκρόν. Ἀλλὰ νὰ σᾶς πῶ πρῶτα πῶς εἶναι τὰ πράγματα ἀνάμεσα εἰς ἐμᾶς καὶ τοὺς Τούρκους ἐδῶ ἐπάνω.

Καὶ ἐδῶκε διαυγῆ καὶ λεπτομερῆ περιγραφὴν τῆς μάχης, τῶν δυνάμεων τῶν δύω μερῶν καὶ περὶ παντὸς ἄλλου τὸ ὅποιον ἦθελεν ὁ συνταγματάρχης νὰ μάθῃ. Γνωρίζω τὸν ἄνδρα τοῦτον, δοτὶς καλεῖται Γιαλάνης. Ο θάνατος περιφρονεῖται πράγματι καὶ ἀληθῆς ὑπὸ τῶν Κρητῶν. Εἰδα πολλοὺς καιρίως πληγωμένους, ἀλλ' οὐδένα, δοτὶς νὰ εἴνε ἀπαρηγόρητος διὰ τὴν πρόωρον τελευτήν. Ο θάνατος εἶνε λέξις κατ' οὐσίαν ἀγνωστος ἐν τῇ νήσῳ. Δὲν λέγουν ποτὲ δι' ἔνα ὅτι ἀπέθανεν, ἀλλὰ πάει. «Οποιος φοβάται θάνατο, λέγει ή κρητική παροιμία, χλιας φοραὶς πεθαίνει: κι' ὅποιος λυπάται τῇ ζωῇ μόνον 'ντροπή κερδαίνει».

Ἡ σωματικὴ ἀλγηδῶν περιφρονεῖται ὥπως καὶ ὁ θάνατος. Οἱ Κρήτες εἶναι νηφάλιοι καὶ ἐγκρατεῖς, ή δὲ καρτερία καὶ ἡ τλημοσύνη των ἀναπτύσσονται εἰς βαθμὸν ἀξιοθαύμαστον. Τὰ νεῦρά των εἶναι σιδηρᾶ καὶ ἡ ἵσχυς τῆς θελήσεώς των ἀξία τοῦ Προμηθέας. Τὰ παραδείγματα τῶν ἀρετῶν τούτων ὅσα παρετέρησα εἴνε λεγεών. Ἐπὶ πολλὰς νύκτας ἐκομίζην πλάγι μὲ πλάγι, ἐπὶ τοῦ δαπέδου μὲ ἔνα Κρήτα, τοῦ ὅποιου τὸ πρόσωπον ἐκαλύπτετο ὑπὸ θόβης. Εἶχε δεχθῆ σφαῖραν εἰς τὸν δεξιὸν ὄφθαλμόν, καταστραφέντα ἐξ ὀλοκλήρου· ή ρίς του καὶ μέρος τῆς ἀριστερᾶς παρειᾶς εἶχον φαγαθῆ. Ἡ ζωή του ἦτο ἀπηλπισμένη, ἀλλὰ τὸ κρητικὸν αἷμα εἶνε πεπρωισμένον μὲ πλείονας τοῦ συνήθους ζωτικάς δυνάμεις, καὶ ὁ κρητικὸς ἀήρ εἶνε ἐκτάκτως ζωογόνος, καὶ τέλος ἐγλύτωσεν. Ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ὁ τραυματίας οὗτος ἀνήρ, δοτὶς εἶχε νὰ ὀδοιπορήσῃ ἐπὶ ήμιονού δι' ἀπατήτων ὄρεών ὅκτὼ θανασίμους ὥρας, οὐδέποτε ἐξέβαλε γογγυσμόν.

"Οταν ὁ ἀρχηγὸς Βάστος τὸν ἡρώτησεν ἀν ὑπέφερε πολύ, ἀπήντησε:

— Καθόλου· εἶνε γλέντι.

"Οταν ὁ ἰατρὸς ἔλυσε τοὺς ἐπιδέσμους καὶ μοὶ ἐδείξε τὰ φρικώδη τραύματα, ἐξέφρασε συμπάθειαν διὰ τὸν πάσχοντα.

— Εἴμαι καλά, ἀπήντησε χωρὶς νὰ μορφάσῃ μοῦ σώνει νὰ ἔχω ἔνα μάτι. Ἄρκει διὰ νὰ ματιάζω τοὺς ἔχθρους τῆς πατρίδος μου.

"Άλλος τις, μεθ' οὖ ὥμησα εἰς τὸ αὐτοσχέδιον νοσοκομεῖον τῆς Μονῆς τῆς Ἅγιας Τριάδος, εἰς τὸ Άκρωτηρι, εἶχε πληγῆ εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ θώρακος διὰ σφαῖρας, ἥτις διεπέρασε τὸν πνεύμονα κ' ἐξῆλθεν ἀπὸ τὴν ράχιν. Καὶ αὐτοῦ ἡ ζωὴ ἦτο ἀπηλπισμένη. Ἀλλὰ μεθ' ἑδδομάδων ἀνάπταυσιν καὶ καθαριότητα ἡ ζωοδότις φύσις ἐνίκησε, καὶ αὐτὸς ἐπέζησεν. Ἐνῷ ἡ ζωὴ του ἐκρέματο ἀκόμη εἰς τὴν ἀβέ-

βαιον πλάστιγγα, ἐδέχθη εὐγνωμόνως κ' ἐκάπινσεν ἥδονικῶς ὀλίγα τοιγαρέττα τὰ ὅποια τοῦ ἔφερα.

Τὸ ὑπερήφανον πνεῦμα, τὸ ὅποιον ἀπαγορεύει εἰς τοὺς εὔπατρίδας τούτους τῆς φύσεως ν' ἀσχολῶνται εἰς χειρωναξίαν, τὴν ὅποιαν ἐδιδάχθησαν νὰ σχετίζωσι μὲ τὴν δουλείαν ἢ σκλαβιάν, ἐμπνέει αὐτοῖς ἵσην ἀποστροφὴν καὶ πρὸς τὴν πίρωσιν. Δὲν εἶδα ποτὲ Κρῆτα, μεταξὺ χιλιάδων τοὺς ὅποιους ἐγνώρισα, μὲ ξύλινον σκέλος ἢ μ' ἔνα βραχίονα, ἀλλ' εἶδα ρωμαλέους ἄνδρας οἵτινες, πληργωμένοι ἐν μάχῃ, ἐπιμόνως ἡρνήθησαν νὰ σωθῇ ἢ ζωή των δι' ἐγχειρήσεως, ἡς θεβαία ἢ ἐπιτυχία. Ἀνδρός τινος τὸ σκέλος πολὺ κακὰ ἐθρυμματίσθη ἐν Κανδάνῳ δι' εὐρωπαϊκῆς σφαίρας. Συντετριψμένον ἦτο τὸ κόκκαλον. Ἡρνήθη ὅμως νὰ ὑποστῇ τὴν ἀποκοπὴν τοῦ μέλους, καὶ ἔμεινεν εἰς μικρὸν χωρίον πάσχων ἀφόρητον βάσανον ἐπὶ τρεῖς ἕβδομάδας, παραστατούμενος μόνον ὑπὸ τῶν γυναικῶν, ὃν αἱ ἐμπειρικαὶ μέθοδοι ἀπεδείχθησαν ἀνωφελεῖς. Ἐλλην στρατιωτικὸς ἴατρός τὸν ἐπεσκέφθη καὶ μετῆλθε πᾶν μέσον πειθοῦς ὅπως συναινέσῃ ἐκεῖνος εἰς τὸν ἀκρωτηριασμὸν κατὰ τὴν ἐνδεκάτην ὥραν. Ἀλλ' ὁ τραυματίας ἐπροτίμησε τὸν θάνατον μᾶλλον ἢ τὴν πήρωσιν, καὶ οἱ συγγενεῖς του ἐμφαντικῶς ὑπεστήριξαν τὴν ἐκλογήν του. Τὰ ἀνθη τῆς ἀνοίξεως μαραίνονται τώρα ἐπὶ τοῦ τάφου του. Ἐὰν ἐπρόκειτο μόνον περὶ ἐξαγωγῆς σφαίρας ἢ ἀλλης χειρουργικῆς μεθόδου ἀνευ ἀκρωτηριασμοῦ, θὰ ὑπέφερε προθύμως τὴν δοκιμασίαν, ὅστον ἀλγενῆ καὶ ἀν ἦτο.

"Οταν Κρής τις ἀποθάνῃ, ἢ ἀπώλεια του θρηνεῖται μετὰ τελετῶν καὶ ἐθίμων, ἢ ἀρχὴ τῶν ὅποιών χάνεται εἰς τὴν ἀμαυρὰν δυίχλην τῶν προϊστορικῶν χρόνων. Αἱ συγγενεῖς του γυναικες ὅραδέως καὶ ἐμμελῶς φύλλουσι περιπαθῆ ἐλεγεῖα. Συνίθως ἢ μήτηρ του ἐξάρχει τοῦ θρήνου, ὅστις εἴνε ἐμμετρος, καὶ ἀν ἐπεσεν ἐν μάχῃ, αἱ πρῶται λέξεις της εἴνε: «Γ'α τοῦτο τὸν ἐγέννησα, τὸν ἔφερα στὸν κόσμο». Εἴνε παράδεξος σκηνή, τὸ θέαμα μακρᾶς πομπῆς φερούσης τὸν νεκρὸν εἰς τὸν τάφον, ἐν μέσῳ ἀβάτων φαράγγων καὶ κρημνῶν, ὑπὸ τὸ μελιχρὸν φῶς τοῦ κατερχομένου πρὸς τὴν δύσιν του ἥλιου.

Οἱ Κρῆτες εἴνε φιλόξενοι καὶ καλόκαρδοι, μὲ ὅλην τὴν στωϊκὴν καρτερίαν των πρὸς τοὺς πόνους, καὶ τὴν ἀντικρυς περιφρόνησίν των πρὸς τὸν θάνατον· καὶ ἢ ἐξαντλησις ἢ ὁ θάνατος ἐκ πείνης καὶ ἐπαιτείας κατὰ τὴν συνήθη τῆς λέξεως ἐκδοσογήν εἴνε εἰς ὄμαλους χρόνους ὅλως ἄγνωστα εἰς τὴν νῆσον. Εἶδα παιδία νὰ ἐπαιτοῦν, ἀλλ' ὅχι ποτὲ τροφὴν ἢ χορήματα, τὰ ὅποια πάντοτε ἀποποιοῦνται. "Ο, τι πάντοτε ἐζήτουν ἦσαν ὀλίγα φυσέκια διὰ τὸ τουφέκι τοῦ πατρὸς ἢ τοῦ ἀδελφοῦ των. Φαίνεται ἀπίστευτον, ἀλλ' εἴνε ἀληθέστατον γεγονός, ὅτι παιδία ἔξ καὶ ἐπτὰ ἐτῶν, εἰς ἀμοιβὴν ἐκδουλεύσεων πρὸς ἀξιωματικούς, εἰς οὓς ἐδείξαν τὸν δρόμον πρὸς ἓν χωρίον ἢ ὅρειν μονοπάτι, ἀπέρριψαν πᾶσαν προσφορὰν χρημάτων, καὶ τοὺς παρεκάλεσαν μόνον νὰ τοὺς δώσουν ὀλίγα φυσέκια! Παιδία ὄκτὼ καὶ ἐννέα ἐτῶν εἴνε ἐν

γένει καλοί σκοπευταί, καὶ μεταξὺ τῶν ἐπαναστατῶν τοῦ Ἀκρωτηρίου, τῆς Μαλάξας, καὶ ὅλων τῶν πεισματωδεστάτων μαχῶν τῆς σημερινῆς ἐπαναστάσεως, εἶδα παιδία δεκατριῶν, δεκατεσσάρων καὶ δεκαπέντε ἐτῶν νὰ μάχωνται μὲ τὸν ἔμφυτον ἐνθουσιασμὸν τῆς νεότητος καὶ μὲ τὴν ἀφοβίαν, ἡτις ἐκπιγάζει ἐκ τῆς ἀσκήσεως καὶ τοῦ παραδείγματος.

Ἄι γυναῖκες εἶνε γεννᾶται ὅσον καὶ οἱ ἄνδρες. Ὑποφέρουσι τὴν ἀπώλειαν τῶν ἀγαπητῶν συζύγων καὶ υἱῶν μετ' ἐγκαρπερήσεως τὴν ὅποιαν εἰς ἄλλας χώρας αὐτὴ ἡ θρησκεία ἀδυνατεῖ νὰ ἐμπνεύσῃ. Ἐν πάσῃ ἐπαναστάσει ἐκτίθενται εἰς τὰς θολὰς τῶν Τούρκων μὲ τὴν ἀτάραχον ἀδιαφορίαν, μεθ' ἣς θ' ἀνερριχῶντο εἰς τὰς χιονοσκεπεῖς κορυφὰς τῶν ὁρέων καὶ θὰ ἀψηφοῦσαν τὸν παγετώδη ἄνεμον. Κατὰ τὰς προσφάτους μάχας ἐν Ἡρακλείῳ, Ρεθύμνῳ καὶ Καστελλίᾳ, γυναῖκες ἀνειρπον τετραποδητεὶ μεταξὺ τῶν τουρκικῶν σφαιρῶν καὶ τῶν ἀδελφῶν των, τῶν υἱῶν καὶ συζύγων των, καὶ προσέφερον αὐτοῖς ὑδωρ καὶ πορτοκάλια, καὶ ἀνέτως ἔστρηφαν τοιγαρέττα διὰ τοὺς μαχομένους. Καὶ δῶμας εἰς τοὺς ὄμαλοὺς χρόνους (ἐὰν ὑπάρχῃ τι ὄμαλὸν ἐν τῇ νήσῳ Κρήτῃ), πᾶν τὸ ἀναιμιμνῆσκον πόλεμον καὶ αἵματοχυσίαν ἀπείργεται ἐπιμελῶς ἀπὸ τῶν γυναικῶν, καὶ ἀν γυνή τις ἐμφανισθῇ εἰς τὴν σκηνὴν ὅταν Κρήτης τις εἴνε εἰς τὴν ἀκμὴν νὰ φονεύσῃ τὸν ἐγχόρον του, ἀπέργεται καὶ περιμένει ἄλλην εὐκαιρίαν.

Εἶνε ἀληθὲς ὅτι ὁ Κρήτης εἴνε πάντοτε προφυλακτικὸς καὶ δύσπιστος, ἀγρυπνος κατὰ παντὸς ἔξαρνισμοῦ, καὶ ὅταν ἀκόμη ἔχῃ νὰ κάμη μὲ γείτονα, διότι ἐν Κρήτῃ οἱ τοιγοὶ ἔχουν ὥτα. Ό ἐπόμενος διάλογος μεταξὺ δύο Κρητῶν οἵτινες συναντῶνται εἰς τὰ ὅρη εἴνε κατὰ λέξιν ἀντιγραφὴ ἐκ τοῦ φυτικοῦ:

- A. – Καλημέρα, γείτονα.
- B. – Καλῶς τὸν γείτονα.
- A. – Ἀπὸ ποῦ ἔρχεσαι;
- B. – Ἀποκεῖ πέρα, ἐπαδᾶ.
- A. – Καὶ σὰν ποῦ νὰ πηγαίνῃς;
- B. – Ἐκεῖ κάτω, ἐπαδᾶ.
- A. – Καλά· καὶ τί μαντάτα, γείτονα;
- B. – Καλὰ μαντάτα, τὰ ἴδια ποῦ ξέρεις καὶ σύ.
- A. – Χάρισέ μου, τ' ὄνομά σου.
- B. – Μὲ τῆς χαραίς σου, καὶ καλῶς νὰ ὄρισῃς.
- Καὶ τ' ὄνομά του δὲν τὸ λέγει, μ' ὀλαταῦτα.

Οἱ Κρήτες εἴνε ἄξιοι ἰδιαιτέρας μνείας διὰ τὴν αὐστηρὰν ἡθικὴν των ὅσον ἀφορᾶ τὰς σχέσεις τῶν δύο φύλων. Δύναμαι νὰ βεβαιώσω χωρίς φόβον διαψεύσεως ὅτι οὐδεμία ἄλλη φυλὴ ἢ λαὸς ἐν Εὐρώπῃ, ἵσως καὶ εἰς ὅλον τὸν κόσμον, δύναται ν' ἀμιλληθῇ ὡς πρὸς τοῦτο μὲ τοὺς Χριστιανοὺς τῆς χαριτωμένης ταύτης νήσου. Ή

ζήλεια είνε ἄγνωστος ἐδῶ, διὰ τὸν ἀπλοῦν λόγον ὅτι ὅλαι αἱ Κρῆσσαι γυναικες καὶ κόραι ὀφειλουν, καθὼς ἡ γυνὴ τοῦ Καίσαρος, νὰ εἶνε ἀνώτεραι πάστης ὑποψίας. Πᾶσα λήθη τῶν χρεῶν τὰ ὅποια ἡ συμβίᾳ ὀφεῖλει εἰς τὴν τιμὴν τοῦ συζύγου καὶ εἰς τὴν ἴδικήν της ταχέως τιμωρεῖται μὲ θάνατον. Περίεργον παράδειγμα περιῆλθεν εἰς γνῶσιν μου πρὸ διάγων ἔδοσμάδων. Ὡραῖος νεαρὸς Κρῆς ἡράσθη εὐειδοῦς παρθένου ἐκ δυτικοῦ τινος χωρίου, τῆς ὅποιας ὅμως οἱ γονεῖς προέκριναν ἄλλον μνηστῆρα. Μνήμονες τῶν ἔθιμων τοῦ τόπου, ἀπεφάσισαν ὅτι ὁ πρῶτος τῶν δύο ἀντιζῆλων ἔπρεπε νὰ τεθῇ ἐκποδῶν, καὶ μὲ τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐνέβαλον τὴν ἴδιαν των θυγατέρα εἰς πειρασμόν, ἀποτέλεσμα τοῦ ὅποιου ἦτο ὅτι ἀπεπλανήθη ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς τὸν ὅποιον εἶχον ἀποφασίσει νὰ τῆς δώσωσι σύζυγον. Ἀλλὰ μὲ ὅλας τὰς ἀσυνειδήτους μεθόδους των, ὁ ἀρραβών διελύθη. Τότε συνέβη κατὶ ἀνήκουστον.

Ο νέος ὅστις πρῶτος εἶχε προσφέρει τὴν καρδίαν του εἰς τὴν κόρην ἐπανέλαβε τὴν προσφοράν, καὶ ὑπεσχέθη νὰ παραβλέψῃ τὸ σφάλμα, τὸ ὅποιον θὰ ἔθετεν ἀδιαπέραστον ἀδύστον μεταξὺ ἑαυτοῦ καὶ τῆς ἀγαπητῆς του. Τότε ἔγεινεν ἔκκλησις εἰς τὸν ἄγραφον νόμον τῶν Κρητῶν ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ νέου καὶ τῶν ἄλλων ἀρρένων συγγενῶν, ὅπτινες δῆλοι δημοσίᾳ τῷ ἐργωστοποίησαν ὅτι, ἀν ἐνυμφρέύετο νέαν μὲ κηλῖδα εἰς τὴν ὑπόληψίν της, θὰ εἶχον δίκαιον νὰ τὸν φονεύσουν, καὶ θὰ τὸ ἔκαμψαν ἄνευ δισταγμοῦ. Ἡ ὑπόθεσις ἐσταμάτησεν ἐδῶ. Δὲν δύναμαι νὰ προφητεύσω ποίαν πορείαν θ' ἀλογουθήσῃ τύρα ὁ ἐρωτόληπτος, ἀλλ' εἴμαι ἀπολύτως δέσμαιος ὅτι, ἐὰν νυμφευθῇ τὴν νέαν, ὁ βίαιος θάνατός του καὶ ἡ ἄδοξος ταφὴ του, καὶ τὰ δύο θὰ συμβῶσιν ἐντὸς τῆς σελήνης τοῦ μέλιτος.

Ἡ σαρκικὴ ἀνηθικότης εἶνε ἄγνωστος ἐν Κρήτῃ, αἱ ἐλαφραὶ δὲ συνδιαλέξεις καὶ τὰ διφορούμενα διαρίσματα*, τὰ ὅποια ἀνθίουσιν ἀλλοῦ, ποτὲ δὲν ἀκούονται ἐδῶ. Ἐντεῦθεν ἡ φρίκη τὴν ὅποιαν ἐμπνέουν οἱ ἀκόλαστοι τρόποι οἱ εἰσαγόμενοι ὑπὸ τῶν εὐρωπαϊκῶν ἀγημάτων, καὶ ὁ κίνδυνος ὅστις ἀφεύκτως θὰ ἔξεγειρετο, ἐὰν ἐπετρέπετο εἰς τὰ ἀγήματα ταῦτα νὰ εἰσχωρήσωσιν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς νήσου. Ἀκόμη καὶ εἰς τὰ Χανιά, λιμένα συγχαζόμενον ὑπὸ ναυτῶν παντὸς ἔθνους, αἱ μάταιαι ἀλλ' ἐπανειλημμέναι ἀπόπειραι τῶν Ἰταλῶν καὶ ἄλλων ναυτῶν πρὸς θήραν χυδαίων ἥδονῶν, εἰς τὰς ὅποιας εἶνε συνειθίσμενοι εἰς ἄλλα μέρη τοῦ κόσμου, παρ' ὀλίγον ἀπέληξαν εἰς στάσιν καὶ συμπλοκήν, τὰ σπέρματα τῆς ὅποιας μετὰ δυσκολίας κατεστράφησαν ἐπὶ παρουσίᾳ μου.

*

Ἐντεῦθεν ἡ ἄμετρος ἥθικὴ ἐπιφροὴ τῶν Ἑλλήνων, τοὺς ὅποιους ἀρεσκόμεθα νὰ παριστῶμεν ὡς ἀσθενὲς καὶ χρεωκοπημένον κράτος, ἀνίκανον νὰ κυβερνήσῃ φι-

* Ἀκρόπολις: διαρίσματα

λειεύθερον ώς τους Κρῆτας λαόν. Τό αληθές είνε ότι οι "Ελλήνες και μόνοι αὐτοὶ δύνανται νὰ ἐπιδρῶσι, νὰ πείθωσι και νὰ θύνωσι τους Κρῆτας, μεθ' ὅσης εὐκολίας ὁ Ἀλασδίν προσέταττε τὸ Τελώνιον ἐνόσῳ κατεῖχε τὴν μαγικὴν λυχνίαν. Οἱ "Ελλήνες εἶνε νηφάλιοι, ἐγκρατῆς και σώφρων λαὸς καθὼς και οἱ ἀδελφοὶ των οἱ Κρῆτες. "Εζησα εἰς τὸ στρατόπεδόν των, ἐν μέσῳ στρατιωτῶν και ἀξιωματικῶν, οἵτινες εἶχον ἔλθει πανταχόθεν τοῦ Βασιλείου, ἐκ τοῦ Αἴγαίου και τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, και δύναμαι φιλαλήθως νὰ εἴπω ότι ἡ διαγωγὴ των πρὸς τὸν γυναικεῖον πληθυσμὸν ὑπῆρξε παραδειγματικὴ πάντοτε, εἰς έθαμψὸν ὅστις θὰ φανῇ ἀπίστευτος ἐν Εὐρώπῃ. Οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλ' ἀφοῦ ἔφαγον, ἔπιον, ἐβάδισα και ἔζησα μεθ' Ἐλλήνων ἀξιωματικῶν ἔδω ἐν Κρήτῃ, δύναμαι νὰ εἴπω ότι κατὰ τὰς στιγμὰς τῆς νωχελείας και τῆς σχολαίας διατριβῆς οὐδέποτε ἥκουσα ἀστείσμον, λέξιν ἢ ὑπαινιγμόν, ὅστις νὰ μή δύναται νὰ ἐπαναληφθῇ παρὰ τὴν ἑστίαν ἀγγλικῆς οὐκογενείας Πουριτάνων. Τοῦτο εἶνε μέρος τοῦ μυστικοῦ τῆς ἐπιφροῆς τῆς Ἐλλάδος ἐπὶ τοὺς Κρῆτας· εἶνε και εἰς ἐκ τῶν λόγων δι' οὓς ὁ συνταγματάρχης Βάσσος και οἱ στρατιῶται του οὐδέποτε θὰ συναινέσουν νὰ συμπράξωσι μὲ τοὺς στρατοὺς τῶν Μεγάλων Δυνάμεων πρὸς ἐπανόρθωσιν τῆς «τάξεως» ἐν τῇ νήσῳ.

Αὐτὸς και οἱ στρατιῶται του εἶνε ἴκανοι ν' ἀφοπλίσουν τὸν πληθυσμὸν και νὰ ἐπαναφέρουν πλήρη ἥσυχίαν, χωρὶς τὴν ἀπώλειαν μᾶς ζωῆς ἀνθρωπίνης, ἐντὸς δεκαπεντέρου ἢ δύο ἑβδομάδων. "Ολη ἡ Εὐρώπη ἥνυμενη δὲν θὰ ἔκτελέσῃ τὸν ἄθλον τοῦτον εἰς διάστημα ὀλιγώτερον τῶν τεσσάρων ἢ πέντε μηνῶν, και τότε ἀναλώμασιν ἔκαποντάδων ἵσως και χιλιάδων ἀνθρωπίνων ὑπάρξεων.

Οἱ Κρῆτες πολλάκις κατηγορήθησαν ότι εἶνε φονεῖς και κλέπται, και καθ' ὅσον γνωρίζω οὐδέποτε εὑρέθησαν αὐθεντικῶς ἀθῶι. Τὰ γεγονότα εἶνε ταῦτα· ληστεία τοῦ μεγάλου δρόμου εἶνε ἐντελῶς ἀγνωστος ἐν τῇ νήσῳ και δύνασαι νὰ ὀδοιπορήσῃς ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρου τῆς νήσου χωρὶς νὰ χάσῃς τὰ χρήματα ἢ τὰ ἐνδύματά σου. Ἡ ζωοκλοπία δρμας ἀλλως πως θεωρεῖται. Νομίζεται, ίδιως ὑπὸ τῶν Σφακιανῶν, ώς εἶδος ἀνδρικοῦ ἀγωνίσματος, τόσῳ μᾶλλον τιμητικωτέρου ὅσῳ συνοδεύεται ὑπὸ μεγάλου κινδύνου. Ισχυρίζονται ότι τοὺς ἔξασκει εἰς τὰς μεθόδους και τοὺς δόλους τοῦ πολέμου, και κατὰ τὴν ἔποψιν ταύτην εἶνε ὅ,τι ἡ μονομαχία μεταξὺ τῶν φοιτητῶν ἐν Γερμανίᾳ.

Τὸ σκότωμα τὸ ὄποιον οἱ Κρῆτες ἀρνοῦνται νὰ καταδικάσωσιν ώς φόνον συμβαίνει μόνον εἰς δύο περιπτώσεις: ὅταν ἐκηλεύθη ἡ τιμὴ ὑπάνδρου γυναικός, και ὅταν συγγενής τις ἐφονεύθη ἐκ προμελέτης. Ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει, ἥτις καθὼς παρετήρησα, εἶνε σπανιωτάτη, νομίζεται καλὸν και πρέπον νὰ φονευθῇ ἢ τε γυνὴ και ὁ ἀνήρ· ἐν τῇ δευτέρᾳ, ὁ φονεὺς πρέπει νὰ θυσιασθῇ εἰς τὴν σκιάν του τεθνεῶτος συγγενοῦς. Τοῦτο εἶνε τὸ ἔθιμον τὸ καλούμενον δενδέττα, και ἐν Κρήτῃ ἐπικρατεῖ ἀποκλειστικῶς σχεδὸν εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῶν Σφακίων. Πολὺ σπανίως

συμβάνει εἰς τ' Ἀποκόρωνα, καὶ ποτὲ εἰς τὰ ἀνατολικὰ μέρη. Ἐὰν ἀνήρ τις φονευθῇ ὑπὸ ἄλλου, ὁ ἄλλος οὗτος φανερὰ σφάζεται ὑπὸ τοῦ πλησιεστέρου συγγενοῦς τοῦ θύματος.

Αὕτη εἶνε ἡ ἀρχὴ τῆς κατηγορίας τῆς ἐπιφριπτομένης καθ' ὅλων τῶν Κρητῶν. Ἄν καὶ δὲν ὑπάρχουν ἐπίσημα διδόμενα ἐπὶ τοῦ ὑποκειμένου, δύναμαι νὰ εἴπω κατόπιν ἐπιμελοῦς ἔξετάσεως, ὅτι αἱ στατιστικαὶ τοῦ ἐγκλήματος ἐν Κρήτῃ διηγοῦνται ἀσυγκρίτως εὐνοϊκωτέραν ἴστορίαν περὶ τοῦ σεβασμοῦ τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὴν ζωὴν τοῦ πλησίον ἥτις δύναται φιλαλήθως νὰ λεχθῇ περὶ τῶν κατοίκων πάστης πεπολιτισμένης εὐρωπαϊκῆς χώρας. Ἡ βενδέττα ἐνεργεῖ ὡς προληπτικὸν τῶν κατὰ τῆς ζωῆς ἐγκλημάτων. Λί οὐαναστάσεις, ὡς εἰκός, φέρουσι μεθ' ἑαυτῶν ἵδιον κώδικα γῆθικῆς εἰς ὅλας τὰς χώρας· ἀλλ' ἐν Κρήτῃ, παράδοξον εἰπεῖν, ἡ μεταβολὴ γίνεται ἐπὶ τὸ κρείττον. Πλὴν ἄλλων, ἡ προσωπικὴ ἐκδίκησις παύει ἐξ ὀλοκλήρου ἀπὸ τῆς στιγμῆς καθ' ἥν ρίπτεται ἡ πρώτη θολή ἐναντίον τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ, ἀχρις οὐ καὶ ὁ τελευταῖος οὐαναστάτης ἐπανέλθη εἰς τὴν ταπεινὴν οἰκίαν του.

*

Ἐν τῶν περιέργων ἔθίμων, τὰ ὅποια ἐπικρατοῦσι· κατὰ τὰς παραμονὰς πάστης ἐπαναστάσεως εἶνε ἡ ἀδελφοποίησις. Ἐκ τῶν ἀμέσων ἀποτελεσμάτων τῆς εἶνε ἡ παῦσις πάστης ἔχθρας, μίσους καὶ μνησικακίας. Ἐκτελεῖται δὲ ὡς ἔξης: Ἀριθμός τις ἀτόμων ἐκλέγουσι νεαρὰν κόρην, ἥτις ὀφελεῖ νὰ εἴνε εὐειδής, πρᾶγμα ὅχι δύσκολον ἐν Κρήτῃ. Πληροφοροῦν τοὺς γονεῖς τῆς περὶ τοῦ σκοποῦ των, καὶ οὗτοι οὐδέποτε ἀρνοῦνται τὴν συγκατάθεσιν. Προσκαλεῖται ἰερεὺς, καὶ ἀρχίζει τὴν τελετὴν. Λαμβάνει μαχροτάτην ζώνην, καὶ περιβάλλει ὅλους τοὺς ἄνδρας ἐν κύκλῳ, εἰς δὲ τὸ κέντρον ἵσταται ἡ κόρη. Τότε ὁ ἰερεὺς ἀπαγγέλλει σειρὰν εὐχῶν, καὶ τελευτῶν εὐλογεῖ ὅλους τοὺς παρεστῶτας. Ἀφ' ἣς στιγμῆς προφέρει τὸ τελευταῖον ἀμήκην, ὁ κύκλος καὶ τὸ κέντρον εἶνε πλέον ἀδέλφα καὶ ἀδελφὴ πρὸς ἀλλήλους, πρὸς πᾶσαν θρησκευτικὴν καὶ κοινωνικὴν σχέσιν ἥ σκοπόν. Ἐκαστος τῶν ἀρρένων εἶνε ὑπόχρεως ἐπὶ τῇ τιμῇ του —καὶ ὁ Κρήτης δὲν γνωρίζει ἱερωτέραν ὑποχρέωσιν— νὰ προστατεύῃ τὴν κόρην καθ' ὅλην τὴν ζωὴν της· κἀνεὶς ἐξ αὐτῶν δὲν δύναται νὰ τὴν λάβῃ σύζυγον. Εἶνε καὶ μένει ἀδελφὴ των εἰς τοὺς ὀφθαλμούς τοῦ ἰερέως καὶ ὅλων τῶν ἄλλων, μέχρι τελευταίας ἀναπνοῆς. Ὁφελουσι δὲ νὰ παραστατῶσι καὶ νὰ συμβοηθῶσιν ἀλλήλους καὶ μὲ θυσίαν τῆς ζωῆς των.

Ἡ προδοσία πρὸς τὴν πατρίδα μεταξὺ τῶν Κρητῶν εἶνε διτοῦ ἡ πατροκτηνία μεταξὺ τῶν συγχρόνων τοῦ Δράκοντος· ἔγχλημα διὰ τὸ δόποιον δὲν ὑπῆρχε χαρακτηρισμός, οὐδὲ τιμωρία, οὐδὲ ὄνομα. Ἐὰν εἰς χρόνους πολιτικῆς ταραχῆς ἄνθρωπός τις εἰσέλθη εἰς τὰ Χανιά ἥ εἰς τὸ Ηράκλειον, ὃπου κρατοῦσιν οἱ Μουσουλμάνοι, θεωρεῖται ὅτι παρέβη οἰκτρῶς τὸ χρέος του πρὸς τὴν πατρίδα, καὶ ἀν-

δὲν ἔξιλεώσῃ τὸ ἔγκλημά του, κηρύγγεται ἀφωρισμένος. Τοῦτο εἶναι ὁ πλησιέστατος γειτνιασμὸς πρὸς τὴν προδόσιαν μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν τῆς νήσου, ἔνθα εἶναι δύσκολον νὰ εὑρεθῇ προδότης γνησίου τύπου. "Οπου φοβοῦνται τὸ ὄνειδος περιστότερον παρὰ τὴν βάσανον ἡ τὸν θάνατον, δὲν ὑπάρχει τόπος διὰ προδότας. Ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι δύνατὸν ν' ἀποκαλυφθῆ τυχαίως σπουδαῖον τι μυστικόν, ἡ πεῖρα καὶ οἱ Τούφροι ἐδίδαξαν τοὺς Κρήτας τὸ ἀνεκτίμητον μάθημα τῆς προφυλάξεως καὶ δυσπιστίας, τὸ ὅποιον, ὅμοι μὲ τὴν φυσικὴν εὐπιστίαν των, καθιστᾶ τὸν πραγματικὸν χαρακτῆρά των αἰνιγμά διὰ τὸν περιηγητήν. Ἡ ἐπάρατος αὕτη εὐπιστία ἔδωκεν ἵσως ἀρχὴν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν παροιμίαν τὴν λέγουσαν: «Ο Μοραΐτης μπορεῖ νὰ κάμη ἔνα λάθος, ὁ Ρουμελιώτης δύο, καὶ ὁ Κρητικὸς χίλια».

Ἡ εὐπιστία αὕτη δὲν ἀντιφέσκει ἀπολύτως πρὸς τὴν δυσπιστίαν καὶ προφύλαξιν, περὶ ἣς ἐλέγομεν ἀνωτέρῳ. Ἡ μὲν εὐπιστία εἶναι πρὸς τὰ λεγόμενα, ἡ δὲ δυσπιστία πρὸς τὰς διαθέσεις τοῦ λέγοντος. Παρεθέσαμεν ἡδη τὸν πρωτότοπον ἐκεῖνον διάλογον μεταξὺ δύο Κρητῶν, Α καὶ Β, συναντωμένων εἰς τὰ ὅρη. Ζωντανὸν δὲ παράδειγμα τῆς χρονίας ταύτης δυσπιστίας καὶ προφυλάξεως, μήτοι διὰ τυχαίου συμβάντος ὁ κοινὸς ἔχθρος μάθη τημαντικὸν τι μυστικόν, εἶναι γέρων καλούμενος Κωστόρος Βελουδάκης, δύτις, καθὼς πολλοὶ ἄλλοι Κρήτες τοὺς ὅποιους συνήντησα, εἶναι εὑρωστος ἐκατοντούτης ὅστις διῆλθε δι' ὅκτω ἐπαναστάσεων ἀβλαβής. Φέρει τὴν μυστικότητα εἰς τοιοῦτον έθαμόν, ὥστε οὐδέποτε ἐπιτρέπει οὐδὲ εἰς τοὺς ιδίους φίλους καὶ ὄπαδούς του νὰ γνωρίζουν ποῦ κομπάται τὴν νύκτα. Τούτων οὕτως ἐχόντων, δὲν εἶναι ἄπορον ἂν οἱ σύγχρονοι Κρήτες ἐκληρονόμησαν τὴν ἀξέλλον φήμην τῶν προπατόρων των ἐπὶ μισαληθείᾳ.

Ἀλλ' οὐδεὶς ὁ ἐπιδοκιμάζων τὴν μὴ ἴκανοποίησιν* ἐν πολέμῳ καὶ τὴν διπλωματίαν ἐν εἰρήνῃ θὰ εἶναι δικαιολογημένος νὰ ρίψῃ πρῶτος τὸν λίθον κατ' ἐκείνων τῶν ὅποιων αὐτὴ ἡ ζωὴ συγχά ἔξαρταίται ἐν πολέμῳ καὶ ἐν εἰρήνῃ ἀπὸ τὴν ἀποπλάνησιν τῶν προαιωνίων ἔχθρῶν των.

Τοιαῦτα ἐν συντόμῳ εἶναι τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τοῦ λαοῦ τὸν ὅποιον ἡ Εὐρώπη ἀνέλαβε νὰ εἰρηνεύσῃ, νὰ κυβερνήσῃ, καὶ νὰ πειθαναγκάσῃ. Καὶ ἐκ τῶν πραγμάτων φαίνεται ὅτι ἡ Εὐρώπη ἡγρύνει αὐτὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ προβλήματος. Δὲν εἶναι πρώτη πορὰ καθ' ἧν ἐπενέβη ἐν Κρήτῃ, ἀλλ' ὅταν τὸ παρὸν ποτέριον τῆς ταπεινώσεως φθάσῃ μέχρι τρυγός πιθανώτατα θὰ εἶναι τὸ τελευταῖον. Ἄγωνα πλέον ἀπελπινὸν δὲν ἡδύνατο νὰ φαντασθῇ τις. Ἀλλὰ καὶ ἂν τὸ ἐπιδιωκόμενον τέρμα ἦτο ἐφικτόν, τὰ μέσα ὧν ἔγεινε χρῆσις ἦσαν ἴκανά διὰ νὰ ἐπιφέρουν τὴν ἀποτυχίαν.

Καθ' ὅλας τὰς ἐπαναστάσεις τῆς παρούσης ἐκατονταετηρίδος, τὰς συμβάσεις μετὰ τὸν μέγαν Ἑλληνικὸν ἀγώνα τοῦ 1821, ἡ Κυβέρνησις τῆς Ελλάδος, πρὸς τὴν

* ἵσως: μὴ ἴκανοποίησιν

όποιαν οι Κρήτες ἀπέβλεπον ἀείποτε ἀπεκδεχόμενοι συμβουλάς και βοήθειαν, ἀπέσχε πάντοτε εύσυνειδήτως παντὸς διαβήματος, τὸ δποῖον θὰ ἡδύνατο νὰ μειώσῃ τὴν ἐμπιστούνην τῶν Χριστιανῶν πρὸς τὴν Βύρωπην, ἢ ν' αὐξήσῃ τὴν δυσπιστίαν τῶν πρὸς τὴν Πύλην.

Εἰς δύο περιστάσεις ἡ Κυβέρνησις ἐκείνη προέβη πολὺ ἀπωτέρω· διεκύβευσε τὴν ιδίαν δημοτικότητά της πείσασα τοὺς Κρῆτας νὰ δεγχθῶσι τὰ στρατεύματα τοῦ Σακῆρ Πασσᾶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς νήσου, παρασχοῦσα οὕτω αὐτοῖς εὐρύτερον στάδιον πρὸς ἔξακολούθησιν τοῦ ένανδαλισμοῦ και τῶν ὀμοτήτων ἐκείνων, τὰς ὁποίας εἴμεθα συνειθίσμενοι νὰ συνδέωμεν μὲ τὰς τουρκικὰς μεθόδους πρὸς «εἱρήνευσιν» ἀπὸ τῶν κατορθωμάτων τοῦ Σασσούν.

Καὶ τώρα οἱ σύμβουλοι τοῦ έπαντιλέως Γεωργίου προσῆλθον πάλιν εἰς τὸ μέσον, και ἔρριψαν τὸ έραρος τῆς ιδίας ἥθικῆς ἐπιφρονῆς των εἰς τὴν πλάστιγγα πρὸς τὸ μέρος τῆς Τουρκίας και τῶν Δυνάμεων· θυσίᾳ τὸ μέγεθος τῆς ὁποίας οὐδέποτε ἐμετρήθη ὅρθιας ὑπ’ ἐκείνων οἵτινες παραπονοῦνται κατὰ τῆς ἀνυπομονησίας τῆς Ἐλάδος πρὸς τὸ ἐπισπεύδειν τὰ πράγματα.

“Οπως και ἀν ἔχη τοῦτο, ὅλαι αἱ δυσχέρειαι ἔξωμαλάνθησαν, οἱ Χριστιανοὶ Κρῆτες ὑπεσχέθησαν νὰ ἐπαναπαιθοῦν εἰς τὴν νέαν διαρρύθμισιν, και τὸ ἔδαφος προελεύανθη διὰ τὰς Δυνάμεις πρὸς οὐκοδομὴν τοῦ νέου πολιτικοῦ κτιρίου. Άτυχῶς, οἱ πρόξενοι ἐπεφορτίσθησαν τὸ ἔργον τοῦ ἐπαγρυπνεῖν ἐπὶ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ νέου Συντάγματος, και τὸ ἀποτέλεσμα τῆς δραστηριότητος και τοῦ ζήλου των ἦτο τὸ νὰ καταστῇ τοῦτο ἐμπαιγμὸς και εἰρωνεία.

Ο Ζηχνὶ Πασσᾶς ἔδωκεν εἰς τοὺς πρόξενους νὰ ἐννοήσουν ὅτι ὁ ἵραδες ὁ ἐπικυρῶν τὰς νέας μεταρρυθμίσεις ποτὲ δὲν θὰ ἔξεδίδετο μέχρις οὐ αἱ μεταρρυθμίσεις αὗται ἐρμηνευθῶσιν οὕτως ὡστε νὰ μηδενίζωνται πολλαὶ τῶν παραχωρήσεων τῶν γενομένων εἰς τοὺς Χριστιανοὺς και νὰ παραχωρῶνται ἀλλαὶ εἰς τοὺς Μουσουλμάνους. Διαλέξεις ἐγίνοντο μεταξὺ τοῦ Ζηχνὶ και τῶν πρόξενικῶν ἀντιπροσώπων τῶν Δυνάμεων εἰς τὰ Χανιά, αἵτινες ἀπέληξαν εἰς ἐντελῆ συνενόησιν.

Οἱ πρόξενοι τότε συνέταξαν ἀπὸ κοινοῦ τηλεγράφημα πρὸς τοὺς οἰκείους πρεσβευτάς, συνιστῶντες σφόδρα, «διὰ τὸ καλὸν τῆς νήσου και πρὸς ἀποφυγὴν περιπλοκῶν», ὅπως τὸ ἄρθρον τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὴν διανομὴν τῶν δημοσίων ἀξιωμάτων μὴ ἐφαρμοσθῇ εἰς τοὺς διοικητικοὺς συμβούλους· ὅπως οἱ πρόσδροι και οἱ δημόσιοι κατήγοροι τῶν δικαστηρίων μὴ εἶνε Κρήτες, ἀλλὰ ξένοι. Τὰ δὲ δικαιώματα τῆς μουσουλμανικῆς μειονότητος περιφρουρηθῶσι καλῶς ἐν τῇ χωροφυλακῇ, κτλ. κτλ. Τοῦτο ἦτο ὡς νὰ ἔπαιρναν μὲ τὴν μίαν χεῖρα ὅ,τι ἔδωκαν μὲ τὴν ἄλλην.

Ήτοι κατὶ περισσότερον· ίσοδυνάμει μὲ ἐν τῶν πειστικωτέρων ἐπιχειρημάτων τῶν προβληθέντων ποτὲ ὑπέρ τῆς ἐνώσεως και κατὰ τῆς αὐτονομίας· διότι ἐὰν οἱ Κρῆτες αὐτοὶ δὲν δύνανται νὰ διαπιστευθῶσιν, ὅτι θὰ ἐκτελέσωσιν ἀμερολήπτως

τὰ χρέη δημοσίου κατηγόρου, δικαστοῦ, κτλ., πῶς θ' ἀναλάβωσι νὰ ἔκτελῶσιν ὅλα ταῦτα καὶ πολλὰ σπουδαιότερα χρέη ὑπὸ αὐτόνομον πολίτευμα;

Ἐὰν μόνον οἱ ξένοι διακρίνονται ἐπὶ ἀμεροληψίᾳ, ποῖοι ξένοι δύνανται νὰ ἐμπνεύσουν ἐμπιστοσύνην καὶ σέβας εἰς τὸν λαὸν ἄλλοι παρὰ τοὺς Ἑλληνας, οἵτινες εἶνε πράγματι ὀμαίμονες καὶ ἀδελφοί;

Πῶς ἐπῆλθεν ἡ ἐπανάστασις.

Ἡ χαριστικότης τῶν προξένων ἐξηγήθη ὑπὸ τῶν Μουσουλμάνων ὡς ἥβαιον σημεῖον τῆς προθέσεώς των πρὸς μηδὲνιστ τῶν μεταρρυθμίσεων. Ὁ Μαχμούτ Πασᾶς, τότε ὑπουργὸς τῶν Δημοσίων ἔργων ἐν Κωνσταντινούπολει, ἔγραψε πολλὰς ἐπιστολὰς πρὸς τοὺς Κρῆτας μπέηδες, λέγων αὐτοῖς νὰ ἔχωσι θάρρος καὶ νὰ μὴ φοβοῦνται τίποτε, καθίσον τὸ νέον Σύνταγμα θὰ μείνῃ νεκρὸν γράμμα. Καὶ ὅλα ἐφαίνοντο ἐπικυροῦντα τὴν διαβεβαίωσιν. Τὰ ζητήματα τῶν δικαστηρίων καὶ τῆς χωροφυλακῆς ἔμελλον νὰ διακανονισθῶσι δι' ἐπιτροπῶν διεθνῶν· ἀλλ' ἐδόμαδες καὶ μῆνες παρῆλθον πρὸν διορισθῶν αὖται. Αἱ παρελκύσεις τῆς Πύλης καὶ ἡ ὑπομονὴ τῶν πρεσβευτῶν κατέθλιψαν τοὺς Χριστιανούς, τοὺς ὅποιους οἱ Μουσουλμάνοι συνυπήκοοί των, ἐπὶ μᾶλλον θραυσνόμενοι, ὕδριζον εἰς τὰς ὁδούς καὶ ἐγλεύαζον εἰς τὰς πλατείας.

Τέλος, αἱ ἐπιτροπαὶ ἔφθασαν καὶ ἤρχισαν τὸ ἔργον των κατὰ τὸν παρελθόντα Δεκέμβριον. Ὁ σκοπὸς ἦτο κατ' ἀρχὰς ἵνα ἡ χωροφυλακὴ ἀποτελῇ μέρος τοῦ Ὀθωμανικοῦ στρατοῦ, ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Σαρασκεράτου, τῶν ἀξιωματικῶν της διοριζομένων ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου, κτλ. Ἀλλ' αἱ ἐπιτροπαὶ κατήρτισαν σχέδιον, τὸ ὅποιον ἦτο ἐξαίρετον. Οἱ Μουσουλμάνοι διεμαρτυρήθησαν προέτρεπον τοὺς προξένους νὰ ἐπεμβῶσιν, ἀλλ' οἱ πρόξενοι δὲν ἤσαν πλέον ἀρμόδιοι. Ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ των εἰς τὴν ἴσεαν ὅτι ἡ πολυχρόνιος δεσποτεία των ἐν Κρήτῃ θὰ ἡπειλεῖτο σπουδαίως, ἀπεφάσισαν νὰ προσφύγωσιν εἰς τὰ ὅπλα.

Ἔτοι καὶρὸς ἐκλογῶν. Οἱ ὑποψήφιοι εἶχον δημοσιεύσει τὰ προγράμματά των, εἴχον προκαταθέσει κατὰ τὸν νόμον τὰ ἐκλογικὰ ἔξοδα, καὶ ἐπερίμενον τὸ ἀποτέλεσμα τῆς Ψηφοφορίας, ἥτις ἔμελλε νὰ γενέη εἰς τὰς 11 Μαρτίου τοῦ ἔτους τούτου. Οἱ σκοποὶ τῶν Μουσουλμάνων, Τούρκων καὶ Κρήτων, ἀρκετὰ προηγγέλλοντο διὰ τοῦ ἐκφραστικοῦ γεγονότος, ὅτι δὲν εἶχον οὐδὲ ἔνα ὑποψήφιον, καὶ ὅτι ἀπείχον τοῦ νὰ καλλιεργῶσι τοὺς ἀγρούς. Ἐπερίμενον καὶ ἡτακιμάζοντο. Εὗς τὰς 30 Ἰανουαρίου (v.) τοῦ ἔτους τούτου ἐφόνευσαν ἕνα Χριστιανὸν παρὰ τὸ Θεριστό. Τὴν ἐπιοῦσαν οἱ Χριστιανοὶ ἐξεδίκησαν τὸ αἷμα τοῦ φίλου καὶ ὀμαίμονος. Δύο ἡμέρας ὑστερὸν ἄλλοι χριστιανοὶ ἐσφάγησαν εἰς τὰ Χανιά φανερὰ καὶ ἀτιμωρητεί. Οὕτω ὁ δικαστής Μαρκουλάκης ἐτουφεκίσθη καὶ ἐπεσε νεκρὸς ἐπὶ τῆς προκυμαίας ἐνώπιον τοῦ

δημοσίου, Χριστιανῶν καὶ Μουσουλμάνων, καὶ ὁ φονεὺς ἐρρόφα τὸν καφέν του ἀνέτως τὴν ιδίαν ἑσπέραν χωρὶς ποσῶς νὰ ἐνοχληθῇ, ἐνῷ οἱ ὄμόθρησκοί του ἐσφαγίαζον δεκαπέντε Χριστιανοὺς κ' ἔκαιον τὰς οἰκίας των εἰς τὸ χωρίον Γαλατᾶ. Δύο ἡμέραι παρῆλθον καὶ ἡ χριστιανικὴ συνοικία τῶν Χανιῶν ἐκαίετο μέχρι θεμελίων.

— Ἐκάησαν ἀνθρώποι μαζὶ μὲ τὰ σπίτια; ἥρωτησα ἓνα Τοῦρκον μετ' ὀλίγας ἡμέρας.

— Δὲν ξέρω, μὰ ἔτσι μοῦ φαίνεται, ἀπίγνητησεν ἐκεῖνος· γιατὶ πολλὰ καῦμένα χέρια καὶ ποδάρια ἔβγαλαν ἀπ' τὰ θεμέλια.

Ἡ Συνέλευσις οὐδέποτε συνῆλθε.

Τὰ ραγδαίως ἐπακολουθήσαντα ἀλλεπάλληλα συμβάντα μετὰ τὴν πυρπόλησιν τῶν Χανιῶν εἴνε τόσον γνωστὰ ὥστε δὲν χρειάζεται ἀνακεφαλαίωσις ἐδῶ. Ἡ ἀποστολὴ ζένων πολεμικῶν πλοίων, ἡ ἐπιτυχῆς ἐπιβίβασις ἐλληνικοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὸν Βάσσον, καὶ ἡ ἀξιοθήητος ἀπόπειρα τοῦ κυβερνᾶν τὴν νῆσον διὰ ζένων ναυάρχων ἀπολύτως ἀγνοούντων τὴν χώραν καὶ τὸν λαόν, εἴνε ἀκόμη πρόσφατα εἰς τὴν μνήμην ὅλων, ἀλλ' ὀλίγαι παρατηρήσεις ἐπὶ τῶν ὀλιγώτερον γνωστῶν ἀπόψεων τῆς ἐκτάκτου ταύτης ἀπόπειρας δὲν θὰ εἴνε ἀτοποί.

Ἡ κατοχὴ τοῦ Βάσσου.

Ἡ Βασιλεία τῶν Ναυάρχων. — Αἱ βόμβαι τῶν Εὐρωπαϊκῶν στόλων

Ο ἀρχηγὸς τῆς Ἑλληνικῆς φάλαγγος Βάσσος ἀπῆλθε τοῦ Πειραιῶς φέρων διαταγὰς ν' ἀποβίβασθῇ εἰς τὸ χωρίον Χαλέπαν καὶ νὰ καταλάβῃ τὴν πόλιν τῶν Χανιῶν· ἀλλ' ἔνεκα συμπληρωτικῶν ὁδηγιῶν, αἵτινες τοῦ ἥλθον εἰς τὸ πέλαγος, ἡναγκάσθη νὰ ἐγκαταλίπῃ τὸν σκοπόν του, καὶ νὰ ἀποβίβασθῇ κρυφίως καὶ σπουδῇ χωρὶς νὰ ἐφελυώσῃ τὴν προσοχὴν τῶν θωρηκτῶν, τὰ ὅποια ἦσαν ἔτοιμα νὰ τὸν ἐμποδίσουν διὰ δίας. Ἐὰν τοῦ ἐπετρέπετο νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἀρχῆθεν πρόθεσίν του καὶ εἰσέλθῃ εἰς Χανία οὐδὲ σταγῶν ἀνθρωπίνου αἴματος δὲν θὰ ἐχύνετο καὶ ἡ θέσις τῶν πραγμάτων δὲν θὰ πειρεπέλεκτο ὅσον πειρεπλάκη. Ὁλοὶ οἱ μωαμεθανοὶ μπέρδες εἶχον ἀποβάλει τὸ ἐπιθετικὸν πνεῦμα καὶ ἱκέτευον τοὺς Χριστιανούς, τῶν ὅποιών τὸ θωρηκτὸν ἡ «Γδρα» ἵστατο ἀπειλητικῶς παρὰ τὴν πόλιν, νὰ συγχωρήσωσι καὶ λησμονήσωσι τὸ παρελθόν. Ἀλλ' αἱ Δυνάμεις ἔχριναν ἀλλως, οἱ Μουσουλμάνοι ἀνέλαβον τὸ φιλοπόλεμον πνεῦμα, καὶ ἡ βασιλεία τῶν ναυάρχων ἥρχισεν.

Ἡ βασιλεία αὕτη δύναται ἀληθῶς νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς σειρὰ ἀντιφατικῶν προσταγῶν, συγκρουομένων μέτρων, καὶ Πηγελοπείων πόνων. Τὴν κολακείαν διεδέχθη ἡ ἀπειλή, τὴν πειθὼ ἡ δία, καὶ ἡ θυσία τῆς οὐσίας εἰς τὸν τύπον κατεθριάμβευσεν. Ἡ βασιλεία αὕτη ἐκηρύχθη διὰ τοῦ θρόνου βαρέων κανονίων, τὰ

όποια ἐφόνευσαν ἀριθμόν τινα Χριστιανῶν, καὶ ἐμηδένισαν τὴν ἡθικὴν ἐπιρροὴν τῶν Δυνάμεων ἐν Κρήτῃ. Οἱ ναύαρχοι ἐκήρυξαν τὰς κυριωτέρας πόλεις τῆς Κρήτης ὑπὸ τὴν εὐρωπαϊκὴν προστασίαν, καὶ ἔθεσαν τὸν κανόνα ὅτι οἱ Τούρκοι ἡρύναντο νὰ προσβάλλωσι τοὺς ἐπαναστάτας ὅσάκις ἥθελον, ἀλλὰ εἰς πᾶσαν ἐπίθεσιν τῶν Χριστιανῶν κατὰ τῶν Τούρκων θ' ἀπήντων αἱ εὐρωπαϊκαὶ δόμια.

‘Ἡ ἀπόφασις αὕτη ἡχεῖ ἀλλοκότως: ἀλλ’ ἡ ἀρχὴ δύναται νὰ ὑπερασπισθῇ, ἐὰν ἡ εὐρωπαϊκὴ ἐπέμβασις θεωρηθῇ ὡς δικαιολογημένη δῆλως. Οἱ Χριστιανοί, τῶν ὅποιων τὸ δικαιώμα πρὸς ἀντάμυναν μόνον ἀνεγνωρίζετο ὑπὸ τῶν ναυάρχων, ἀπεφάσισαν νὰ συμμορφωθῶσι μὲ τὸν κανόνα. Φυσικῶς ἄρα ἐσυμπέρανταν τὴν 21 Φεβρουαρίου, ὅταν οἱ Τούρκοι ἐν μεγάλῳ ἀριθμῷ ἐκήρτησαν νὰ τοὺς ἐκτοπίσουν ἀπὸ τὴν θέσιν των εἰς Φρούδια, ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τοῦ Ἀκρωτηρίου, ὅτι ἀντίστασις κατὰ τῶν Μουσουλμάνων δὲν θὰ ἐθεωρεῖτο ὡς ἀντίστασις κατὰ τῆς Εὐρώπης. Ἄλλα φονικὸς κανονιοβολισμὸς τοὺς ἐδίδαξεν ὅτι ἡπατῶντο. Ἡ πρώτη εὐρωπαϊκὴ δόμια ἐξερράγη εἰς ἵσην ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν δύο ἐχθρικῶν δυνάμεων, καὶ οἱ Χριστιανοί, μωρῶς πιστεύσαντες ὅτι κατευθύνετο κατὰ τῶν ἐχθρῶν των, ἔρρηξαν* ἐνθουσιώδεις κραυγάς.

‘Ἡ δευτέρα δόμια δόμια ἐφόνευσεν ἔνα, καὶ τοὺς ἔδιασε ν’ ἀποσυρθῶσιν ὑπὸ σκέπην, ἀλλ’ ὁ δομβαρδισμὸς ἐξηκολούθησε μεγριστόν δώδεκα θύματα κατέστησαν ἐμφαντικώτερον τὸ ἀκατανόρτον μάθημα, τὸ ὅποιον οἱ καλοθεληταὶ ναύαρχοι ἐπροσπάθουν νὰ διδάξωσιν εἰς τοὺς σκληροτραχήλους ἐπαναστάτας.

«Οἱ ἀνήσυχοι ἐπαίται». Αἱ ἡμέραι τῶν δομβαρδισμῶν.

Μίαν ἑδομάδα δύστερον τὸ οἰκτρότατον τοῦτο διάβημα ἥλθεν εἰς τὴν ἀκμὴν νὰ ἐπαναληφθῇ. Τὰ θωρηκτὰ ἡτοιμάζοντο νὰ πυροβολήσωσι κατὰ «τῶν ἀνησύχων τούτων ἐπαιτῶν, τῶν ἐπαναστατῶν», ὅταν εἰς ἐξ αὐτῶν ἔτρεξε κάτω ἀπὸ τὸν φορεὸν κρημνόν, ἐβούτηξε κατακέφαλα εἰς τὴν θάλασσαν, διεκολύμβησε πρὸς ἐν τῶν πλοίων τῶν ναυάρχων, ὅπου ἐξήγγειν, ὅτι οἱ ἐπαναστάται ἥμεροντο μόνον εἰς ἐπίθεσιν τῶν Τούρκων. Εὐτυχῶς ἡ ἐξήγησις αὕτη ἐπειθειαίωθε πληρέστατα ὑφ’ ἐνὸς τῶν κυβερητῶν τῶν πλοίων, ὅστις συνέβη κατὰ τύχην νὰ θεωρῇ πρὸς τὸ Ἀκρωτῆρι διὰ τηλεσκοπίου, καὶ τότε ὁ δομβαρδισμὸς δὲν ἤρχισε.

Ἄλλα καίτοι οἱ Τούρκοι εἶχον ἀδειαν νὰ προσβάλλωσι τοὺς Χριστιανοὺς κατ’ ἀρέσκειαν, νὰ τοὺς ἐξωθῶσιν ἀπὸ τὰς θέσεις των μετὰ σφαγῆς καὶ νὰ συλλαμβάνωσιν αἷχμαλώτους, οἱ Χριστιανοί ἐστερούντο τῶν δικαιωμάτων τούτων, καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ἀκόμη, ὅπου ἡ ἐξουσία τῶν ναυάρχων δὲν ἔξετείνετο. Οὔτω, ὅταν οἱ Τούρκοι

* Ακρόπολις: ἔρρηξαν

τῆς Κανδάνου, ἐγρὺς τοῦ Σελίνου, ἐποιορκοῦντο ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν, ναύαρχοι, πρόξενοι, πρεσβευταὶ καὶ ὑπουργοὶ τῶν ἔξωτερικῶν γῆν καὶ οὐρανὸν ἐκίνησαν ὅπως ἐπιτύχωσι δὲ ἀυτοὺς τὴν ἀδειαν πρὸς ἀποχώρησιν. Ὁ κ. Βάσσας, τοῦ δποίου ὁ λόγος εἶνε νόμος διὰ τοὺς ἐπαναστάτας, καὶ ὅστις ἐν πάσῃ περιπτώσει δὲν θὰ ἐπέτρεψεν ἡ ζωὴ ἐνὸς Μουσουλμάνου νὰ θυσιασθῇ, δὲν παρεκλήσῃ νὰ λάβῃ μέρος.

Ο Βρετανὸς πρόξενος Μπιλιώτης, εἰς τὴν δραστηριότητα καὶ εὑμένειαν τοῦ ὄποιου οἱ Μωαμεθανοὶ ἔτρεφον μεγάλην ἐμπιστοσύνην, ἐπῆγε μετ' ἀποστάσιματος ναυτῶν εἰς Κάνδανον, συνδιελέχθη μὲ τοὺς ἐπαναστάτας, ἐδέχθη τοὺς ὄρους των, τοὺς ὄποιους ἐχαρακτήρισεν ὡς δικαιοιτάτους, καὶ συνέταξε τὸ ἐπόμενον ἔγγραφον, ὑπογραφὲν καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀγγλου πλοιάρχου τοῦ Σκάρουτ καὶ τοῦ Ἐδ. Ἀδάμ, ἐν ὄνοματι τῶν ναυάρχων. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο, τὸ ὄποιον εἶνε ἀξιον μελέτης ἐν σχέσει πρὸς τὰ ὕστερον συμβάντα, εἶνε τὴν στιγμὴν ταύτην ἐνώπιον μου ἐν πρωτοτύπῳ, ὅπως συνετέθη καὶ ἔγραψη ὑπὸ ἀυτοῦ τοῦ Σίρ Άλφρέδου Μπιλιώτη, εἰς «βεβιασμένην» ἀλλὰ καταληπτὴν Γαλλικήν.

Τὸ ἔγγραφον τῶν πλοιάρχων. - Αἱ ὑποσχέσεις τῶν Δυνάμεων.

«Πρὸς τοὺς κυρίους ὄπλαρχηγοὺς Κρῆτας, τοὺς πολιορκοῦντας τοὺς Μουσουλμάνους ἐν Κανδάνῳ.

»Συνυπειὰ διαταγῶν ληφθεισῶν ἀπὸ τὰς οἰκείας κυθερνήσεις των, οἱ ναύαρχοι Ἰταλοί, Γάλλοι, Ρῶσσοι, Αὐστριακοί, Γερμανοὶ καὶ Ἀγγλοι, ἔταξαν πέντε πλοῖα ἐν ἑξ ἑκάστης ἑθνικότητος, πρὸς τὸν σκοπὸν ν' ἀποβιβάσωσι ναύτας ἐνόπλους, οἵτινες θὰ χρησιμεύσουν ὡς συνοδίᾳ εἰς τοὺς Μουσουλμάνους, συμπεριλαμβανομένων τῶν στρατιωτῶν ὃσοι εὑρίσκονται πολιορκημένοι ἐν Κανδάνῳ, καὶ λάβωσιν ὅλας τὰς ἄλλας συνήθεις προφυλάξεις ἀποβιβάζοντα πληρώματα πρὸς θεβαίωσιν τῆς ἀσφαλείας των.

»Τὰ πλοῖα ταῦτα δὲν ἥλθον ἄρα ἐδῶ διὰ νὰ πολεμήσωσι τοὺς Κρῆτας, ἀλλὰ πρὸς μόνον τὸν σκοπὸν νὰ θέσωσι τέρμα, χωρὶς περισσοτέρων χύσιν αἴματος εἰς ἀνώμαλον κατάστασιν, τόσον ἐπίμονον, ὃσον καὶ δυσάρεστον εἰς ὅλα τὰ διαμαχόμενα μέρη.

»Εἰς τὴν σειρὰν τῆς συνομιλίας μας (τοῦτο εἶνε ὀλίγον ἀσαφές, ἀλλ' ἀναφέρεται εἰς τὴν συνομιλίαν τοῦ προξένου μὲ τοὺς ἐπαναστάτας, ὅχι μὲ τοὺς ναυάρχους), ἐννοήσαμεν πρὸ πάντων δύο πράγματα ὡς κατέχοντα τὴν πρώτην θέσιν εἰς τὴν ἐπιθυμίαν τῶν Χριστιανῶν. Πρῶτον ὅτι οἱ ἔγχωροι Μουσουλμάνοι πρέπει ν' ἀφοπλισθῶσι δεύτερον νὰ ληφθῶσι μέτρα ὅπως μὴ δύνανται μηδενὶ τρόπῳ νὰ έλάψωσι τοὺς Χριστιανοὺς εἰς ἄλλα μέρη τῆς νήσου καὶ ιδίως εἰς Χανία, ὅπου θὰ μεταφερθῶσιν ἐπὶ τῶν ιδίων πλοίων ἀμαχ φύλασσον εἰς τὴν παραλίαν. Ἐπειδὴ αἱ δύο

αἰτήσεις εἶνε νομιμώταται σπεύδομεν νὰ πληροφορήσωμεν τοὺς κυρίους ὄπλαρχη-γοὺς Κρῆτας ὅτι, καὶ ἀν ἀκόμη δὲν μᾶς τὸ ἔζήτουν, οἱ Μουσουλμάνοι οὗτοι θ' ἀφωπλίζοντο ἄμα φθάσουν εἰς τὰ πλοῖα, καὶ ὑποσχόμεθα ἐν ὀνόματι τῶν ναυάρχων νὰ λάβωμεν ὅλα τὰ ἀναγκαῖα μέτρα, ὥστε οἱ ἀπελευθερούμενοι Μουσουλμάνοι νὰ μὴ δύνανται κατ' οὐδένα τρόπον νὰ βλάψωσι τοὺς Κρῆτας εἰς τὴν πόλιν, εἰς τὰ περίγυρα ἢ ἀλλοῦ. Ἀπερχόμενος ὑπόσχομαι, καθὼς καὶ οἱ προσυπογραφόμενοι πλοίαρχοι, νὰ πράξω ὅ, τι δύνατὸν ὅπως προτρέψω τοὺς Μουσουλμάνους τούτους νὰ μεταναστεύσουν εἰς ἄλλας τουρκικὰς ἐπαρχίας, καθὼς οἱ κάτοικοι τῆς Σητείας ζητοῦν νὰ κάμουν.

»Οἱ ὑποφαινόμενοι δὲν θὰ λείψουν νὰ μαρτυρήσουν πλησίον τῶν ἀρμοδίων ὅλην τὴν καλὴν θέλησιν τὴν ἀναπτυχθεῖσαν ὑπὸ τῶν ὄπλαρχηγῶν Κρητῶν εἰς τὸ δύσκολον καὶ ἀκανθῶδες τοῦτο ζήτημα, ἐάν, καθὼς ἐλπίζομεν, ὅλα ἡδύναντο νὰ τακτοποιηθοῦν σύμφωνα μὲ τὰς διαταγὰς τὰς δοθείσας εἰς τοὺς ναυάρχους ὑφ' ὅλων τῶν Μεγάλων Δυνάμεων.

(Ὑπέγραψαν)

Αλφρέδος Μπιλιάρτης πρόξενος τῆς Α. Βρ. Μ.

Ἐδ. Άδαμ

Φ. Ο. Νόελ, κυβερνήτης τοῦ "Σκάουτ".

Τῇ 7 Μαρτίου, 1897».

Οἱ ναύαρχοι ἀπατῶντες ἐνεθάρρυναν τοὺς Τούρκους νὰ ἐπιτίθενται.

Οὐδὲν ἀκριβέστερον, οὐδὲν ἐμφαντικότερον τῶν ἐγγράφων τούτων ὑποσχέσεων τῶν γενομένων ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν Μ. Δυνάμεων· καὶ οὐδὲν καταφωρότερον τῆς συστηματικῆς ἀθετήσεως τούτων. Πρῶτον, οἱ ἐπαναστάται ἐπυροβολήθησαν ὑπὸ τοῦ ἀρχήματος τῶν ναυτῶν καὶ ὑπὸ τῶν πλοίων κατ' αὐτὴν ἐκείνην τὴν ἐσπέραν, διότι δὲν τούτων, ἀγνοοῦντες τὰς δοθείσας διαταγὰς ὅπως μηδεὶς εἰσέλθῃ εἰς τὴν κοιλάδα, ὑπερέβησαν τὸ δριον, ἀλλ' ἀνευ κακῆς προθέσεως. Τὴν ἐπιοῦσαν πρώιαν, τὰ θωρηκτὰ ἔβομβάρδισαν καὶ πάλιν ὅλους τοὺς ἐπαναστάτας, τὴν φορὰν ταύτην ἀνευ προφάσεως, καὶ ὁ Βρετανὸς πρόξενος ὕστερον ἔξεφρασεν ἀνωφελῆ λύπην πρὸς τὸν φύλον μου Γεώργιον Φούμην, ἵνα τῶν ἀρχηγῶν τῶν ἐπαναστατῶν, διότι ἡ παρανόησις αὕτη ἐπροξένησε τὸ θάνατον εἰς τέσσαρας ἄνδρας, ἐκτὸς τῶν διαρέως πληγωθέντων εἰκοσιδύο. Οἱ οὗτοι ἀπολυθέντες Μωαμεθανοί, χάρις εἰς τὴν ἐπέμβασιν ἀποκλειστικῶς τοῦ συνταγματάρχου Βάσσου (ἔχω εἰς τὴν κατοχήν μου ὅλα τὰ ἐγγραφα τ' ἀναφερόμενα εἰς τὰς διαπραγματεύσεις ταύτας, ὃν τινα δὲν εἴμαι ἀκόμη ἐλεύθερος νὰ δημοσιεύσω, καὶ δύναμαι κατηγορηματικῶς

νὰ θεωρήσω ὅτι οἱ πολιορκημένοι Μουσουλμάνοι ὀφεῖλουν τὴν ζωήν των ἀμέσως εἰς τὸν Βάστον, καὶ ἐμέσως εἰς τὸν Βασιλέα Γεώργιον), μετεφέρθησαν εἰς Χανιά, ὅπου, κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν τῆς ἀφίξεως των, δημοσίᾳ ἐκήρυξαν ὅτι εἶχαν σκοπὸν νὰ προσβάλουν τοὺς Χριστιανοὺς τοὺς στρατοπεδεύοντας ἐπὶ τοῦ Ἀκρωτηρίου. Καὶ ἔξεπλήρωσαν τὴν ὑπόσχεσιν των ἀκριβέστερον ἥ οἱ ναύαρχοι. Ἐπῆγαν καὶ ἐπολέμησαν ἐπὶ ὥρας ἐναντίον ἐκείνων οἵτινες εἶχον φειδῆ τῆς ζωῆς των. Καὶ οὔτε οἱ ναύαρχοι οὔτε ὁ Ἰταλὸς φρούραρχος τῆς πόλεως ἐκίνησαν δάκτυλον διὰ νὰ τοὺς ἐμποδίσουν. Τέλος, εἰς τὴν μάχην τῆς Μαλάξας δισχίλια ὅπλα διενεμήθησαν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τούτους, καὶ πάλιν αὐτοὶ ἐπολέμησαν κατὰ τῶν Χριστιανῶν, ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν εὐρωπαϊκῶν τηλεοδόλων. Καὶ μόνον τέσσαρας ἔδομάδας ὕστερον, οἱ ναύαρχοι ἔλαβον μέτρα τινὰ πρὸς ἀφοπλισμὸν ἐνίων ἐξ αὐτῶν.

Χίλια παραδείγματα παρασπονδίας. - Ἐπροκαλούσαν αἰματοχυσίαν. - Οἱ ναύαρχοι.

Ἄλλὰ τοῦτο εἶνε μόνον ἐν ἐκ χιλίων παραδείγμάτων παρασπονδίας. Ἡ Μαλάξα ἥτο τουρκικὸς προμαχῶν ἔξω τῆς εὐρωπαϊκῆς ζώνης, ἥ δὲ φρουρά τῆς ἡπείρου τὴν συγκοινωνίαν τῶν ἐπαναστατῶν. Ὁμιλῶ ἐκ πείρας, διότι οὐχὶ ἀπαξὲ ἐπυροβολήθην ὑπὸ τῶν Τούρκων τῆς Μαλάξας. Οἱ Κρήτες ἀπεφάσισαν τὴν πτῶσιν τῆς, οἱ δὲ ναύαρχοι δὲν εἶχον λόγους ν' ἀναμιγθῶσιν. Ἠρκει ἐν τούτοις νὰ στείλουν μηνύτορα πρὸς τὸν Βάστον, ζητοῦντες τὴν ἀποχώρησιν τῆς τουρκικῆς φρουρᾶς. Οὗτος θὰ ἐπένευε, καθὸ ἀποστολὴν ἔχων, τὴν εἰρηνοποίησιν καὶ τὴν τάξιν. Ἀλλ' ἀντὶ τῆς ἀπλῆς ταύτης μεθόδου, οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Δυνάμεων προέκρινον ἀποτέλεσμαν τρόπον, ἐπενεγκόντα αἰματοχυσίας καὶ ἀναρριπίσαντα τὰ πάθη.

Ὑπέγραψαν σόλοικον προκήρυξιν Ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστὶ πρὸς τοὺς «κυρίους ἐπαναστάτας τῆς Κρήτης», πληροφοροῦντες αὐτοὺς ὅτι ἥτο ἀνάγκη νὰ μὴ πέσῃ ἡ Μαλάξα εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων (τὸ ἐν κείμενον ἔλεγε «τῶν Ἑλλήνων», τὸ δὲ ἄλλο «τῶν ἐπαναστατῶν». Προφανῶς οἱ ναύαρχοι δὲν εἶχον καιρὸν διὰ νὰ σκέπτωνται), καὶ ὅτι οἱ Τούρκοι οἱ ἐπισιτίζοντες τὴν φρουράν δὲν πρέπει νὰ ἐνοχληθοῦν, ἀλλως ὁ διεθνῆς στόλος θὰ προσθῇ εἰς ἀκρότητας. Ἀπλῶς τὸ γεγονός ὅτι ἔξεδόθη ἥ προκήρυξις αὕτη εἶνε ἀπόδειξις ὅτι ἡ Μαλάξα δὲν ἥτο ἐντὸς τῆς οὐδετέρας ζώνης.

Καὶ τὴν Μαλάξαν ἀπὸ ἔδομάδων εἶχον προσβάλει οἱ ἐπαναστάται ἀνευ ἀντιρρήσεως τῶν ναύαρχων. Ἡ αἰφνιδία ἀπαγόρευσις ἔπρεπεν ἄρα νὰ τύχῃ εἰρήνης καὶ μεγάλης δημοσιότητος διὰ νὰ γείνῃ γνωστή. Ἀλλ' ἴδου τί συνέβη. Εἰς γέρων ἥμιπαράφρων καὶ εἰς ὑπόδηματοποιὸς εὑρέθησαν εἰς τὰ Χανιά, καὶ ἐστάλησαν νὰ φέρωσι τὴν ἀπαγόρευσιν ταύτην πρὸς τοὺς ἐπαναστάτας. Ἡμην πλησίον τοῦ Βάσ-

σου όπότε οὗτοι διηγήθην τὰς ἐλληνικὰς προφυλακάς. Υπωπτεύθησαν ὡς κατάσκοποι καὶ ἔκφρατήθησαν. Οἱ Βάσσος ἀσθενῶν δὲν ἦδυνήθη νὰ ἔξετάσῃ τὸ πρᾶγμα πάραυτα, ὅθεν οἱ δύο ἄνθρωποι ἐτέθησαν ὑπὸ φρουρῶν. Ἀργότερα, ὅταν εὑρέθησαν ἐπ’ αὐτῶν αἱ ἐπιστολαί, ἀνεγνώσαμεν ἔχπληκτοι τὴν προειδοποίησιν τῶν ναυάρχων, ἥτις ποτὲ δὲν ἔφθασε μέχρι τῶν ἐπαναστατῶν.

Τὴν ἐπάύριον οὗτοι ἐφώρμησαν κατὰ τῆς Μαλάξας, καὶ καθ’ ἣν στιγμὴν συνεζήτουν τοὺς ὄρους τῆς παραδόσεως τῶν Τούρκων, τὰ εὐρωπαϊκὰ πλοῖα ἥρχισαν νὰ βομβαρδίζουν, φρονεύσαντα τέσσαρας Τούρκους καὶ δύο ἐπαναστάτας. Καὶ τοῦτο ἔγεινε καθ’ ὅν χρόνον οἱ ἐπαναστάται ἐλάμβαναν μέτρα διὰ νὰ σώσουν τὴν ζωὴν τῶν ἔχθρῶν των! Οἱ αἰγμάλωτοι ἔτυχον καλῆς μεταχειρίσεως ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν, τόσον, ὡστε ἔξεφρασαν τὴν ἐπιθυμίαν νὰ καταταχθῶσιν εἰς τὸν ἐλληνικὸν στρατόν, ἀλλ’ ἡ αἵτησίς των δὲν ἔγινε δεκτή.

Καὶ ὅμως ἐλέχθη δημοσίᾳ καὶ ἐπισήμως ἐν Ἀγγλίᾳ ὅτι οἱ ναύαρχοι ἐβομβάρδισαν τὴν Μαλάξαν διότι ὁ Βάσσος ἐκήρυξε πόλεμον κατὰ τῆς Εύρωπης καὶ ἔξεπόρθησε τὴν Μαλάξαν ἐναντίον τῆς προειδοποίησεως τῆς δοθείσης ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν Δυνάμεων. "Ημην μετὰ τοῦ Βάσου, καὶ δύναμαι νὰ βεβαιώσω θετικῶς ὅτι αἱ ἐπίσημοι αὕται δηλώσεις δὲν ἔχονται ἀληθείας.

Ἡ κατοχὴ τῆς Μαλάξας ὑπὸ τῶν Τούρκων δὲν ἦτο ἀναγκαία εἰς προστασίαν τῶν εὐρωπαϊκῶν ἀγγελάτων, διότι τώρα, ὅτε εἶνε κενή, οὐδεὶς ἀπειλεῖ τὰ ἀγγέλατα. Οἱ Βάσσος ὅχι μόνον δὲν ἐκήρυξε πόλεμον κατὰ τῆς Εύρωπης, ἀλλ’ ἐσεβάσθη τὰς διεθνεῖς σημαίας καὶ ὅταν αἱ βόμβαι ἔπεσαν οὐ μακρὰν τῶν προφυλακῶν του. "Ολον τὸ χριστιανικὸν αἷμα τὸ χυθὲν ἀπὸ τὰς βόμβας τῶν εὐρωπαϊκῶν στόλων ἐχύθη ματαίως καὶ ἀνοήτως, καὶ δὲν θὰ ἐχύνετο ἀν διπῆρχε νοήμων ἄνθρωπος γνωρίζων τὸν λαὸν καὶ τὸν τόπον καὶ τὰ ἀρμόζοντα μέσα πρὸς εἰρηνοποίησιν.

Πάλιν, οἱ ναύαρχοι ὑπέγραψαν προκήρυξιν, συνταχθεῖσαν, ὡς λέγεται εἰς Παρισίους, δι’ ἡς παραχωρεῖται αὐτονομία εἰς τοὺς Κρήτας. Ἀλλὰ δὲν ἐρριψούνδυνευσαν ποτὲ νὰ τὴν δημοσιεύσουν εἰς τὰς πόλεις ὅπου τὸ μωαμεθανικὸν στοιχεῖον ἐπικρατεῖ. Οἱ λαὸς τοῦ Ἀκρωτηρίου ἦρνήθη ρητῶς καὶ ἐγγράφως, ἀλλ’ ὅμως οἱ πεπειραμένοι οὗτοι στόλαρχοι ἐφαντάσθησαν ὅτι τὸ ὅχι τῶν ἐπαναστατῶν ἦτο πράγματι ναί. Τότε οὗτοι ὑπέγραψαν διαμαρτύρησιν κατὰ τῆς ἐρμηνείας ταύτης. Εἴτα οἱ ὄπλαρχηγοί παρεκλήθησαν νὰ λάβωσιν ἀντίτυπά τινα τῆς προκηρύξεως εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ νὰ ἐρωτήσωσι τὸν λαὸν ἀν δέχηται τὴν αὐτονομίαν.

Ἐκφραστικώταται σκηναί. - Τίποτε δὲν κλονίζει τὴν ἀπόφασιν τῶν Κρητῶν.

Αἱ ἐκφραστικώταται σκηναὶ τὰς ὅποιας εἶδα κατὰ τὸ ταξείδιόν μου εἰς τὰ ἐνδότερα, ὅπου ἡρώτησα χιλιάδας γεωργῶν, χωρικῶν καὶ προκορίτων τῆς νήσου, κα-

τέστησαν κατάδηλον εἰς ἐμὲ ὅτι, ὅχι ὅλη ἡ Εὐρώπη, ἀλλ' οὔτε ὅλος ὁ πεπολιτισμός κόσμου θὰ ἥδυνατο νὰ πείσῃ τοὺς Κρῆτας νὰ δεχθοῦν τὴν αὐτονομίαν. Καὶ οἱ ναύαρχοι πρέπει νὰ ἐσχημάτισαν πεποίθησιν ἐν τῷ μεταξύ.

Τινὲς τῶν πλοιάρχων μετέβησαν εἰς Ἱεράπετραν, καὶ μὴ ἀρκεσθέντες νὰ ἔρωτήσωσι τὸν λάόν, ἐπεχείρησαν νὰ τοὺς προσηλυτίσουν, μεταχειρισθέντες ὅτι οἱ θεολόγοι ὄνομάζουν εὐσεβῆ δόλον. Τοὺς ἔβεβαιώσαν ὅτι ὅλα τὰ Ἀποκόρωνα ἐδέχθησαν τὴν αὐτονομίαν, καὶ ὅτι ὁ Βάσσος αὐτὸς ἐκῶν ἄκων ἐπεδοκίμασε τὴν ἐκλογήν των. Ἀλλ' οἱ Κρῆτες εἶνε ἀγγίνους φυλή, καὶ ἀπὸ τοῦ κατάπλου τῶν εὐρωπαϊκῶν στόλων ἐδιδάχθησαν τὰ στοιχεῖα τῆς διπλωματίας. Οἱ Ἱεραπετρῖται ἀπήντησαν ὅτι τὰ Ἀποκόρωνα εἰμπορεῖν ἀπεφάσισαν, καὶ ὁ Βάσσος νὰ τὸ ἐνέκρινεν, ἀλλ' αὐτοὶ δὲν θέλουν ν' ἀκούσουν τίποτε περὶ αὐτονομίας, ἥτις θὰ εἴνε μία ἀνανεώσις τῆς ἀπηλπισμένης πάλης μεταξὺ Μουσουλμάνων καὶ Χριστιανῶν, καὶ θέλουν μόνον τὴν ἔνωσιν μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Περιττὸν νὰ εἴπω ὅτι οἱ ἵσχυρισμοὶ τῶν πλοιάρχων ἦσαν μυθεύματα.

Πρὸ ἡμερῶν ἀπόσπασμα Ἰταλῶν καὶ Αὐστριακῶν ναυτῶν ἐπεσκέψθη τοὺς ἐν Κισσάμῳ οἵτινες τοὺς ὑπεδέχθησαν μὲ κραυγάς: «Ζήτω ἡ Ἐνωτις μὲ τὴν Ἑλλάδα!».

— Τὸ ξεύρομεν πῶς θέλετε τὴν ἔνωσιν, εἴπε τις τῶν ἀξιωματικῶν, ἀλλὰ δὲν θὰ θέλετε καὶ τὴν πεῖναν. Τί θὰ τρώγετε ὅταν αἱ προμήθειαι σας ἔξαντληθοῦν;

Εἶς τῶν ἐπαναστατῶν ἔβγαλε δράκα χόρτου ἐκ τῆς γῆς καὶ τὸ κατέπιε.

— Νά τί θὰ τρώγωμεν! ἀπήντησεν, ἐν μέσῳ φρενητιωδῶν ἐπευφημιῶν.

Ἡ ἐρώτησις τῶν Ἰταλῶν καὶ Αὐστριακῶν ἀξιωματικῶν θεβαίως δὲν ἔβλαπτεν. Ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα νὰ ἐπιδοκιμάσωμεν καὶ τὰς ἀποπείρας των ὅπως ἀγοράσουν τρόφιμα ἀπὸ τῆς ἀποκλεισμένης νήσου ἐν Κανδάνῳ καὶ ἀλλαχοῦ. Ὁ φίλος μου Φούμης, ἀρχιγέρος τῆς Κισσάμου, ἐπειμψε τὸ ἐπόμενον γράμμα πρὸς τὸν πλοιάρχον τοῦ Ἰταλικοῦ «Βεζουβίου»:

“Ἐνα γράμμα πρὸς Ἰταλὸν πλοιάρχον.

«Ο ὑποφαινόμενος, ἀρχιγέρος Κανδάνου καὶ Πελεκάνων, λαμβάνει τὴν τιμὴν νὰ σᾶς πληροφορήσῃ ὅτι, ἐν ὅσῳ διαρκεῖ ὁ φιλικὸς ἀποκλεισμὸς εἰς τὸν ὅποιον ἡ Χριστιανικὴ Εὐρώπη ὑπέβαλε τὴν νῆσον Κρήτην, πᾶσα συγκοινωνία μεταξὺ τῶν πολεμικῶν πλοίων καὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ εἶνε ἀπηγορευμένη. Ἐπομένως ἐάν τινες τῶν ναυτῶν ἔρχωνται εἰς συγκοινωνίαν μὲ τοὺς χωρικούς, οἱ σκοποὶ ἔχουν διαταργήν νὰ μεταχειρίζωνται τὰ ὄπλα των. Ὁ λόγος εἶνε ὅτι οἱ Χριστιανοὶ δὲν δύνανται νὰ συναλλάσσωνται μ' ἐκείνους τῶν ὅποιών ἔργον εἶνε νὰ καταδικάζουν εἰς θάνατον διὰ τῆς πείνης ἓνα δυστυχῆ λαὸν πολεμοῦντα διὰ τὴν ἐλευθερίαν του».

Πώς ἀπήντησεν ὁ Ἰταλὸς πλοίαρχος. - Οἱ Τούρκοι οἱ εὐνοούμενοι. -

Βασιθεουζούκοι ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν ναυάρχων. -

Καὶ ἐπὶ τέλους θὰ νικήσουν οἱ Κρῆτες!

‘Ο Ἰταλὸς πλοίαρχος, θέλων ν’ ἀπαντήσῃ, ἀλλὰ μὴ θέλων νὰ χάσῃ κανένα ἐκ τῶν ἀνδρῶν του, ἔγραψεν ἀπάντησιν τὴν ὅποιαν ἐπὶ πολὺ ἐσκέπτετο διὰ τίνος μέσου ν’ ἀποστείλῃ. Τέλος τὴν περιετύλιξεν εἰς τεμάχιον σιδήρου καὶ τὴν ἔριψεν εἰς τὴν ἀκτήν. Ὁτον γραμμένη εἰς κακίστην Γαλλικὴν ἀλλ’ ἵδιον ή μετάφρασις:

«Χθές τὴν ἑσπέραν ἐλαῦα ἐπιστολὴν ἀπὸ 25 Μαρτίου, ὑπογεγραμμένην Γεώργιος Μ. Φούμης, διὰ τῆς ὅποιας ὁ γράφων ἀπειλεῖ ν’ ἀνοίξῃ πῦρ κατὰ παντὸς ἀνδρὸς ἀνήκοντος εἰς τὰ εὐρωπαϊκὰ πολεμικὰ πλοῖα, ὅστις θὰ ἐδοκίμαζε νὰ ἔλθῃ εἰς σχέσεις μὲ τοὺς κατοίκους τοῦ Καστελλίου Σελίνου. Δὲν γνωρίζω αὐτὸν τὸν κύριον, οὔτε ἀναγνωρίζω τὸ δικαιώμα του εἰς τὸ νὰ κάμη τοιαύτην δήλωσιν. Ἀλλ’ ὅμως σᾶς στέλλω αὐτὸν τὸ γράμμα. “Οσον ἀφορᾷ τὴν ἀπειλὴν ἐκείνην, σᾶς εἰδοποιῶ ὅτι πᾶσα θολὴ ριπτομένη ἀπὸ τὴν ξηρὰν κατὰ τῶν πλοίων, τῶν λέμβων καὶ τῶν ἀνδρῶν των, θὰ ἔχῃ ὡς ἄμεσον ἐπακολούθημα κανονισθόλισμούς ἀπὸ τὸ πλοῖον. Εάν τοῦτο συμβῇ, ρίπτω διὰ τῆς παρούσης ὅλην τὴν εὐθύνην εἰς ἑστᾶς».

Καὶ αὐτὸν τὸ ἵδιον πνεῦμα ἐκδηλοῦνται εἰς πᾶν ὅτι ἐπράχθη η ἔμεινεν ἀπρακτὸν ἀφότου διεθνῆς στόλος ἀνέλαβε τὸ ἔργον τῆς εἰρηνοποιήσεως τῆς νήσου. “Ο.τι καὶ ἀν συμβῇ, οἱ Τούρκοι εἶνε πάντοτε οἱ εὐνοούμενοι, τὰ θύματα οἱ Χριστιανοί. Ως λόγος ἀναφέρεται πότε τὸ σφάλμα τῶν τελευταίων, πότε παρανόστις ἐκ μέρους τῶν ναυάρχων, ἀλλὰ τὸ ἀποτέλεσμα εἶνε πάντοτε τὸ αὐτό. Οἱ Χριστιανοί τοῦ Αικρωτηρίου πολλάκις παρεπονέθησαν, ὅτι τὰ καταστατικά μέτρα ὅντα ἐγένετο χρῆσις ἐναντίον τῶν δὲν ἐφηρμόσθησαν ποτὲ κατὰ τῶν Τούρκων βασιθεουζούκων, οἵτινες, καίτοι εἶνε ἀπηγγορευμένον νὰ φέρωσιν ὅπλα, λαμβάνουσιν ἐνεργὸν μέρος εἰς πᾶσαν κατὰ τῶν Χριστιανῶν πάλην.

Οἱ ναύαρχοι δὲν ἔπαισαν νὰ ὑπόσχωνται ὅτι θὰ μεταχειρισθῶσι τὰ ἴδια μέτρα καὶ σταθμά, ἀποφασιστικὴ δὲ περίπτωσις ἐπῆλθε κατὰ τὴν 30 Μαρτίου. Ἐκατοντάδες Βασιθεουζούκων ἀνῆκον εἰς τὰς προφυλακὰς τῶν Χριστιανῶν, μαρτυρόμενοι ὅτι δὲν εἶχον κακοὺς σκοπούς, καὶ ὅτι οἱ πρόξενοι τοὺς ἡκολούθουν. Λαβόντες ἄδειαν νὰ περάσουν, ἥνοιξαν πῦρ, ἐπλήγωσαν ἔξι ἄνδρας, καὶ εἴτα ἀπέκοψαν αὐτῶν τὰ ὄτα, τὰς ρῖνας, τὰ χεῖλη, καὶ τὰς κεφαλάς, ἐτραυμάτισαν δὲ καὶ ἄλλους ἐπτά, ὅν τοὺς ἔξι ἐπικινδύνως. Οἱ Χριστιανοί ἡρώτησαν τοὺς ναυάρχους διατί ἐπέτρεπαν εἰς τοὺς Μουσουλμάνους τούτους, οἵτινες δὲν εἶνε στρατιῶται, νὰ παραβαίνωσιν οὕτω πάντα νόμον· εἰς ἀπάντησιν ἥκουσαν ὅτι τὰ εὐρωπαϊκὰ πλοῖα θὰ ἥνοιγον πῦρ κατὰ τῶν Τούρκων, ἐὰν ἔλειπον Εὐρωπαῖοι τινες ἀξιωματικοί, οἵτινες κατ’ ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἥσαν εἰς τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον, καὶ θὰ ἦτο ἄδικον νὰ ἐκτεθῇ εἰς κίνδυνον ἡ ζωὴ των!

Ἐν παράδειγμα ἀκόμη, καὶ τελείων. Εἰς τὰς 30 Μαρτίου δύο Αὐστριακοὶ ἀξιωματικοί, ὑπὸ σκέπτην λευκῆς σημαίας, μετέβησαν εἰς τὸ τουρκικὸν φρούριον Καλάμι κατὰ τὴν συμπλοκὴν μεταξὺ ἐπαναστατῶν καὶ Μουσουλμάνων. Ἐκεῖ ἐβοήθησαν τοὺς Τούρκους νὰ στήσωσι τὰ τηλεόδηλα των, καὶ διηγήθησαν τὸ πῦρ κατὰ τῶν Χριστιανῶν. Τὴν δὲ νύκτα δύο εὐρωπαϊκὰ πλοῖα ἐτήρουν τοὺς κατασκοπευτικοὺς πυρσούς των συνεχῶς ἐστραφμένους πρὸς τὴν θέσιν τῶν ἐπαναστατῶν, διὰ νὰ σκοπεύουν καλὰ οἱ Τούρκοι· καὶ τὴν ἐπιοῦσαν πρωΐαν τὸ αὐστριακὸν πλοῖον ἐδομιάρδισε τοὺς Χριστιανούς, τοὺς ἔξωθησεν ἀπὸ τῆς ὁχυρᾶς θέσεως, καὶ κατέστησεν εὔκολον διὰ τῶν Τούρκους νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸ χωρίον Μεγαλοχωράφια, ὅπου ἔβαλαν πῦρ εἰς τὸν ναὸν καὶ τὰς οἰκίας. Καὶ ἀκόμη οἱ Εὐρωπαῖοι ἀποροῦν διὰ τὴν δυσπιστίαν μεθ' ἡς οἱ Κρήτες δέχονται τὰς διαμαρτυρίας των περὶ φιλίας καὶ συμπαθείας!

Τὸ ἀληθές εἶνε ὅτι τὸ ἔργον τὸ ὄποιον ἀνέλαβεν ἡ Εὐρώπη εἶνε ἀπελπι. Δυνατὸν μὲν εἶνε νὰ μηδενισθῶσιν οἱ Κρῆτες, καὶ αἱ Δυνάμεις ἔχουσι τὰ μέσα τ' ἀπαιτούμενα πρὸς τοῦτο. Εὔκολον ἐπίσης νὰ τοὺς πικράνουν καὶ νὰ τοὺς ἀποξενώσουν, καὶ τοῦτο κατωρθώθη ἥδη λυσιτελῶς. Άλλὰ νὰ τοὺς ἐπιβάλουν διὰ σωρείας θιαίων μέσων αὐτόνομον πολίτευμα μετὰ χωρισμοῦ ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος, εἶνε πρόβλημα τὸ ὄποιον οὔτε ἡ Εὐρώπη οὔτε ὁ κόσμος δύναται ποτὲ νὰ ἐλπίσῃ ὅτι θὰ λύσῃ ἐπιτυχῶς.

ΑΛΙΚΙΑΝΟΥ (στραταρχεῖον τοῦ ἑλλ. στρατοῦ τῆς Κατοχῆς).